

L. A. BILL No. X OF 2023.

A BILL

**FURTHER TO AMEND THE MAHARASHTRA FIRE PREVENTION AND
LIFE SAFETY MEASURES ACT, 2006.**

५

सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक १०.

**महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अधिनियम, २००६ यात आणखी
सुधारणा करण्याकरिता विधेयक.**

२००७ चा २००६ यात आणखी सुधारणा करणे इष्ट आहे ; **त्याअर्थी**, भारतीय गणराज्याच्या चौऱ्याहत्तराव्या वर्षी, याद्वारे,
महा. ३. १० पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :-

१. (१) या अधिनियमास, महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना (सुधारणा) अधिनियम, संक्षिप्त नाव व
२०२३, असे म्हणावे. प्रारंभ.

(२) तो, राज्य शासन, **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, नियत करील अशा दिनांकास अंमलात येईल.

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम २
ची सुधारणा.

२. महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अधिनियम, २००६ (यात यापुढे ज्याचा निर्देश, “मुख्य अधिनियम” असा केला आहे) याच्या कलम २ मध्ये,—

२००७ चा
महा. ३.

(१) खंड (१) मधील स्पष्टीकरणाऐवजी, पुढील स्पष्टीकरण दाखल करण्यात येईल :—

“स्पष्टीकरण.— या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, “इमारत” या शब्दप्रयोगामध्ये, तात्पुरत्या स्वरूपात व समारंभ प्रसंगी उभारलेले तंबू, शामियाने व ताडपत्र्यांची आश्रयस्थाने यांसारख्या तात्पुरत्या संरचनांचा ५ देखील समावेश असेल ;”;

(२) खंड (४) मधील, “अग्निशमन सेवा” या मजकुराऐवजी, “अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा ” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(३) खंड (४) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

“(४क) “अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा” याचा अर्थ, जेव्हा जीवितास किंवा मालमत्तेस १० धोका असतो अशा, मानवनिर्मित किंवा नैसर्गिक आपत्तीच्या किंवा कोणत्याही संभाव्य घटनेच्या बाबतीत, कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणाकडून किंवा नियोजन प्राधिकरणाकडून अथवा राज्य शासनाने अधिसूचित केलेल्या अशा अन्य कोणत्याही प्राधिकरणाकडून देणे आवश्यक असलेली सेवा, असा आहे.”;

(४) खंड (५) मधील, “भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता, २००५ ” या मजकुराऐवजी, “भारतीय १५ राष्ट्रीय इमारत संहिता” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(५) खंड (६) ऐवजी, पुढील खंड दाखल करण्यात येईल :—

“(६) “लायसनप्राप्त अभिकरण ” याचा अर्थ, या अधिनियमान्वये आवश्यक असतील अशा आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना हाती घेण्याकरिता किंवा त्यांची अंमलबजावणी करण्याकरिता किंवा इतर संबंधित कामे पार पाडण्याकरिता संचालकाकडून लायसन देण्यात आलेली एखादी व्यक्ती २० किंवा व्यक्तींचा संघ, असा आहे ;”;

(६) खंड (८) मधील, “भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता, २००५ ” या मजकुराऐवजी, “भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(७) खंड (९) मधील, “नामनिर्देशित केलेला एखादा अधिकारी, असा आहे आणि यात, स्थानिक प्राधिकरणाने किंवा नियोजन प्राधिकरणाने या अधिनियमाच्या प्रयोजनांकरिता नामनिर्देशित केलेल्या अधिकाऱ्याचा २५ समावेश होतो ;” या मजकुराऐवजी, “ किंवा स्थानिक प्राधिकरणाने किंवा नियोजन प्राधिकरणाने, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांकरिता नामनिर्देशित केलेला एखादा अधिकारी, असा आहे ;” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(८) खंड (१४) ऐवजी, पुढील खंड दाखल करण्यात येईल :—

“(१४) “संबंधित नगरपालिका कायदा ” याचा अर्थ,—

३०

(क) मुंबई महानगरपालिका अधिनियम ;

१८८८ चा ३.

(ख) महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम ;

१९४९ चा ५९.

(ग) महाराष्ट्र नगपरिषदा, नगरपंचायती व औद्योगिक नगरी अधिनियम, १९६५, असा आहे ;”.

१९६५ चा
महा. ४०.

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम ३
ची सुधारणा.

३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ३ मध्ये,—

३५

(१) पोट-कलम (१) मधील,—

(क) “आग प्रतिबंधक आणि जीवसंरक्षक उपाययोजनांशी संबंधित असलेला ” या मजकुराने सुरू होणाऱ्या आणि “ कार्यक्षम स्थितीत ठेविल : ” या मजकुराने संपणाऱ्या मजकुराऐवजी, पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

“आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांशी संबंधित असलेला आणि त्या त्या वेळी अंमलात असलेला कोणताही कायदा किंवा त्याखाली तयार करण्यात आलेले नियम, विनियम किंवा उपविधी किंवा भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता यांच्या तरतुदींना बाध न आणता, अनुसूची-एक मध्ये वर्गीकृत केलेल्या कोणत्याही इमारतीचा किंवा अशा कोणत्याही इमारतीच्या भागाचा मालक, किंवा मालक सापडत नसल्यास भोगवटादार, संबंधित स्थानिक प्राधिकरणाच्या किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याकडून आणि जेथे मुख्य अग्निशमन अधिकारी नसेल अशा क्षेत्रांमध्ये, किंवा स्थानिक प्राधिकरण किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या हद्दी बाहेरील क्षेत्रांमध्ये संचालकाकडून, आवश्यक असलेली तात्पुरती आग संरक्षक मान्यता किंवा अंतिम आग संरक्षक मान्यता मिळवील, किंवा यथास्थिति, आग संरक्षक मान्यतेचे नूतनीकरण करील. भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहितेच्या भाग- ४ मध्ये किंवा त्याच्या कोणत्याही संबंधित भागांमध्ये आणि वेळोवेळी लागू असलेल्या अनुसूची-एक मध्ये विहित केलेल्या आणि अशा इमारतीसमोर विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे किमान आग संरक्षक संच मांडणीची आवश्यक मर्यादेपेक्षा कमी नसेल अशा, संबंधित आग संरक्षक मान्यतेमध्ये शिफारस केलेल्या आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांची मालक किंवा भोगवटादार तरतूद करील ; आणि या अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांनुसार, आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना नेहमी सुस्थितीत व कार्यक्षम स्थितीत ठेवील :”;

(ख) परंतुकानंतर, **स्पष्टीकरणाऐवजी**, पुढील **स्पष्टीकरण** दाखल करण्यात येईल :—

“**स्पष्टीकरण**.— या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ,—

(क) “तात्पुरती आग संरक्षक मान्यता” याचा अर्थ, इमारतीचा आराखडा मंजूर करतेवेळी व तिचे बांधकाम करण्यापूर्वी, हा अधिनियम किंवा त्याखाली केलेले नियम याद्वारे किंवा तदन्वये तरतूद केल्याप्रमाणे, आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांनुसार, संचालक किंवा संबंधित स्थानिक प्राधिकरणाचा किंवा नियोजन प्राधिकरणाचा मुख्य अग्निशमन अधिकारी यांनी केलेल्या शिफारसी, असा आहे ;

(ख) “अंतिम आग संरक्षक मान्यता” याचा अर्थ, यथोचित प्राधिकरणाकडून इमारत पूर्ण झाल्याचे प्रमाणपत्र किंवा भोगवटा प्रमाणपत्र देण्यापूर्वी, तात्पुरत्या आग संरक्षक मान्यतेनुसार, आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना असल्याची खात्री केल्यानंतर, संचालक किंवा संबंधित स्थानिक प्राधिकरणाचा किंवा नियोजन प्राधिकरणाचा मुख्य अग्निशमन अधिकारी यांनी दिलेले प्रमाणपत्र, असा आहे ;

(ग) “आग संरक्षक मान्यतेचे नूतनीकरण” याचा अर्थ, संचालक किंवा संबंधित स्थानिक प्राधिकरणाचा किंवा नियोजन प्राधिकरणाचा मुख्य अग्निशमन अधिकारी यांनी दिलेले नूतनीकरण प्रमाणपत्र, असा आहे :

परंतु, उक्त प्राधिकरणाकडून संबद्ध अधिनियम, नियम, इत्यादींनुसार आवश्यक किंवा अनिवार्य असल्यास, नूतनीकरण प्रमाणपत्र देण्यात येईल.”;

(२) पोट -कलम (१क) नंतर, पुढील पोट-कलमे समाविष्ट करण्यात येतील :—

“(१ख) पोट-कलम (१) मध्ये किंवा या अधिनियमाच्या अन्य कोणत्याही तरतुदींमध्ये अथवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी,—

(क) अनुसूची - एक मधील (ख) नुसार विनिर्दिष्ट केलेल्या भोगवट्यांच्या, म्हणजेच शैक्षणिक इमारतीच्या बाबतीत, जर अशी इमारत, संबंधित आग संरक्षक मान्यतेनुसार शिफारस केलेल्या आणि अनुसूची-एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या अग्निशमन यंत्रणा बसविण्याच्या किमान

आवश्यकतेपेक्षा कमी नसतील अशा, आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांच्या किमान आवश्यकतांची पूर्तता करीत असतील तर, महानगरपालिका व विशेष नियोजन प्राधिकरणाच्या क्षेत्रांमध्ये ३० मीटरपेक्षा अधिक उंचीच्या, परंतु ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या इमारतीस, परवानगी देता येईल ;

(ख) महानगरपालिका आणि विशेष नियोजन प्राधिकरण यांच्या हद्दीबाहेरील क्षेत्रांमध्ये, ५ राज्य शासनास, बांधकाम आराखडा मंजूर करण्यासाठी अधिकार असलेल्या प्राधिकरणाला त्यांच्या विनंतीवरून असे प्रमाणपत्र देण्यासाठी, ३० मीटरपेक्षा अधिक उंचीच्या इमारतीच्या संबंधात अनुसूची-एक मधील (ख) नुसार विनिर्दिष्ट केलेल्या भोगवट्यांच्या बाबतीत, म्हणजेच शैक्षणिक इमारतीच्या बाबतीत, जर अशा इमारती, संबंधित आग संरक्षक मान्यतेनुसार शिफारस केलेल्या आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांच्या किमान आवश्यकतांची, पूर्तता करीत असतील तर, आणि अनुसूची-एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या अग्निशमन यंत्रणा बसविण्याच्या किमान आवश्यकतेपेक्षा कमी नसतील तर, परवानगी देता येईल.

(ग) पोट-कलम (१) मध्ये किंवा या अधिनियमाच्या अन्य कोणत्याही तरतुदींमध्ये अथवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, १५ मीटरपेक्षा उंच परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या इमारतीमध्ये, ४५ १५ मीटरपर्यंत बहुस्तरीय मोटार वाहनतळास (एमएलसीपी), इमारतीच्या किमान एका बाजूला संलग्न असलेल्या किंवा स्वतंत्र अशा कोणत्याही संरचनेस यांत्रिक स्वयंचलित मोटार वाहनतळास १०० मीटर पर्यंतच्या किंवा डिझेल जनरेटर संच ठेवणे यांसारख्या उपयोगिता प्रयोजनासाठी वापरल्या जाणाऱ्या अशा इतर कोणत्याही संरचनेस (इमारतीस), अनुसूची-एक मध्ये (ज) नुसार विनिर्दिष्ट केलेल्या भोगवट्यांच्या बाबतीत म्हणजेच साठवण इमारतीच्या बाबतीत, जर २० अशा इमारती संबंधित आग संरक्षक मान्यतेनुसार शिफारस केलेल्या आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांच्या किमान आवश्यकतांची पूर्तता करीत असतील तर आणि अनुसूची-एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या अग्निशमन यंत्रणा बसविण्याच्या किमान आवश्यकतांपेक्षा कमी नसतील तर, परवानगी देता येईल.”;

(३) पोट -कलम (३) नंतर, पुढील पोट-कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

२५

“(३क) कलम ४५ अन्वये विनिर्दिष्ट केलेल्या इमारतीसाठी, मालक, किंवा मालक सापडत नसल्यास, इमारतीचा भोगवटादार, संबंधित आग संरक्षक मान्यतेमध्ये शिफारस केल्याप्रमाणे, अग्निशमन यंत्रणा ही, सुस्थितीत आहे व कार्यक्षमपणे काम करण्याच्या स्थितीत आहे याची खात्री करण्यासाठी, विहित करण्यात येईल अशा स्वयंचलित निरंतर सनियंत्रण प्रणालीची तरतूद केली आहे याची खात्री करील आणि ती, लायसनप्राप्त अधिकरणाकडून ३० विहित नमुन्यामध्ये व विहित रीतीने प्रमाणित करण्यात येईल आणि विहित करण्यात येईल अशा रीतीने संबंधित प्राधिकरणास सादर करण्यात येईल.”.

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम ९
ची सुधारणा.

४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ९ मध्ये,—

(१) “मुख्य अग्निशमन अधिकारी” हा मजकूर ज्या ज्या ठिकाणी त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह आला आहे त्या त्या ठिकाणी त्याऐवजी “संचालक” हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात येईल ;

(२) पोट-कलम (२) मधील, “पाच रुपयांचा न्यायालय फी मुद्रांक” या मजकुराऐवजी, “विहित करण्यात येईल असा न्यायालय फी मुद्रांक” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(३) पोट-कलम (३) मधील, “एका वर्षाच्या” या मजकुराऐवजी, “दोन वर्षांच्या” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

४०

(४) पोट-कलम (५) वगळण्यात येईल.

५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १० मध्ये, पोट-कलम (१) च्या परंतुकामधील, “मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याची” या मजकुराऐवजी, “संचालकाची” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
१० ची सुधारणा.

६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ११ मध्ये,—

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
११ ची सुधारणा.

(१) पोट-कलमे (१) व (२) यांऐवजी, पुढील पोट-कलमे दाखल करण्यात येतील :—

२०२३ चा ५
महा.

“(१) महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना (सुधारणा) अधिनियम, २०२३ याच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून, आणि या अधिनियमाच्या तरतुदीस अधीन राहून, हा अधिनियम ज्यांना लागू आहे अशा स्थानिक प्राधिकरणाच्या किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या (यात यापुढे, अन्यथा उल्लेख केला असेल त्याव्यतिरिक्त, या संपूर्ण अधिनियमात ज्याचा निर्देश एकत्रितरीत्या, “प्राधिकरण” असा केला आहे) क्षेत्रांमधील किंवा अन्य क्षेत्रांमधील, अनुसूची-दोन मध्ये (यात यापुढे, या प्रकरणामध्ये जिचा निर्देश “उक्त अनुसूची” असा केला आहे) वर्गीकृत केल्याप्रमाणे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, इमारतीच्या सर्व मालकांवर, किंवा, यथास्थिति, भोगवटादारांवर, अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा फी आकारण्यात येईल.

(२) अशा फीचा दर, कोणत्याही प्राधिकरणाच्या क्षेत्रामध्ये किंवा हा अधिनियम ज्यांना लागू आहे अशा क्षेत्रांमध्ये स्थित असलेल्या इमारतीच्या प्रत्येक प्रकाराच्या बाबतीत, अनुसूची-दोन मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे असेल.”;

१५

(२) पोट-कलम (३) मधील,—

(क) “प्राधिकरणास,” या मजकुराऐवजी, “प्राधिकरणास आणि प्राधिकरणाच्या हद्दीबाहेरील ज्या क्षेत्रांस हा अधिनियम लागू होतो त्या क्षेत्रांमध्ये, संचालकास,” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) परंतुकामधील,—

२०

(एक) “प्राधिकरणास,” या मजकुराऐवजी, “प्राधिकरणास आणि प्राधिकरणाच्या हद्दीबाहेरील ज्या क्षेत्रांस हा अधिनियम लागू आहे त्या क्षेत्रांमध्ये, संचालकास,” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) “उक्त अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा” या मजकुराऐवजी, “उक्त अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या दरापेक्षा” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

२५

(३) पोट-कलम (४) मधील,—

(क) “प्राधिकरण” या मजकुरानंतर, “किंवा संचालक ” हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल;

(ख) “अग्निशमन सेवेचे” या मजकुराऐवजी, “अग्निशमन व आपत्कालीन सेवेचे ” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १२ मध्ये,—

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
१२ ची सुधारणा.

३०

(१) पोट-कलम (१) नंतर, पुढील पोट-कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

“(१क) संचालक, अर्ज प्राप्त झाल्यावर किंवा स्वाधिकारे, दर वाढवण्यापूर्वी किंवा वाढीव दर कमी करण्यापूर्वी आणि अशा दराने फी आकारण्यापूर्वी, प्रस्तावास, राज्य शासनाची पूर्व मंजूरी घेईल.”;

३५

(२) पोट-कलम (२) मधील, “प्राधिकरणाच्या” या मजकुरानंतर, “किंवा संचालकाच्या” हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

१०. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १६ मधील,— सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
१६ ची सुधारणा.
- (१) पोट-कलम (१) ऐवजी, पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल :—
- “ (१) अग्निशमन साधनसामग्री व साहित्य खरेदी करण्यासाठी आणि ते बाळगण्यासाठी आणि त्याचे परिरक्षण करण्यासाठी जो खर्च करणे आवश्यक असेल असा, कोणताही खर्च भागविण्यासाठी, किंवा अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा पुरविण्याच्या किंवा सर्वसाधारणपणे अग्निशमन कामे पार पाडण्याच्या संबंधातील गरजा भागविण्याकरिता अधिकारी, कर्मचारीवर्ग आणि सेवकवर्ग यांच्या पदांची निर्मिती करण्यासाठी, कोणत्याही प्राधिकरणाच्या किंवा संचालकाच्या आग सुरक्षा निधीमधील शिल्लक रक्कम अपुरी आहे किंवा अशी शिल्लक रक्कम ही, उपरोक्त प्रयोजनांसाठी असलेल्या गरजेपेक्षा अधिक आहे, असे राज्य शासनास दिसून आले तर, राज्य शासनास **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, उक्त अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या दराने फीचा दर वाढविण्यास किंवा कमी करण्यास, प्राधिकरणास किंवा संचालकास फर्मावता येईल.”;
- (२) समासटीपेतील, “प्राधिकरणास” या मजकुरानंतर, “किंवा संचालकास” हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल.
११. प्रकरण पाच मधील, “अग्निशमन सेवा संचालक” या शीर्षाऐवजी, “संचालक, अग्निशमन १५ व आपत्कालीन सेवा” हे शीर्ष दाखल करण्यात येईल. सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या प्रकरण
पाच ची सुधारणा.
१२. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १८ मधील,— सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
१८ ची सुधारणा.
- (१) पोट-कलम (१) मधील, “अग्निशमन सेवा संचालक ” या मजकुराऐवजी, “संचालक, अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;
- (२) पोट-कलम (२) मधील, “अग्निशमन सेवांच्या” या मजकुराऐवजी, “अग्निशमन व आपत्कालीन सेवांच्या” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.
१३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १९ मध्ये,— सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
१९ ची सुधारणा.
- (१) “ च्या पोट-कलम (३)” हा मजकूर वगळण्यात येईल ;
- (२) “अग्निशमन सेवा” हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह ज्या ज्या ठिकाणी आला आहे त्या त्या ठिकाणी त्याऐवजी, “अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा” हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात येईल.
१४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २१ मध्ये,— सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
२१ ची सुधारणा.
- (१) पोट-कलम (१) मधील, “अग्निशमन सेवांच्या” या मजकुराऐवजी, “अग्निशमन व आपत्कालीन सेवांच्या” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.
- (२) समासटीपेतील, “अग्निशमन सेवांमध्ये” या मजकुराऐवजी, “अग्निशमन व आपत्कालीन सेवांमध्ये” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.
१५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २२ मध्ये,— सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
२२ ची सुधारणा.
- (१) “अग्निशमन सेवा” हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह ज्या ज्या ठिकाणी आला आहे त्या त्या ठिकाणी त्या ऐवजी, “अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा” हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात येईल ;

(२) समासटीपेतील, “महाराष्ट्र अग्निशमन सेवा” या मजकुराऐवजी, “महाराष्ट्र अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
२४ ची सुधारणा.

१६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २४ मध्ये, “अग्निशमन सेवेवर” या मजकुराऐवजी, “अग्निशमन व आपत्कालीन सेवेवर” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
२७ ची सुधारणा.

१७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २७ मध्ये,—

५

(१) पोट-कलम (१) मधील,—

(क) “आग लागली असेल त्या प्रसंगी” या मजकुराऐवजी, “आग लागली असेल त्या प्रसंगी किंवा कोणत्याही आपत्कालीन परिस्थितीत” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) खंड (क) मधील, “आग विझविण्याच्या किंवा जीव किंवा मालमत्ता वाचवण्याच्या कामामध्ये” या मजकुराऐवजी, “जीव किंवा मालमत्ता वाचविण्यासाठी आग विझविण्याच्या किंवा १० कोणत्याही आपत्कालीन परिस्थितीला प्रतिसाद देण्याच्या कामामध्ये ” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ग) खंड (ख) मधील, “जिथे आगीने पेट घेतला आहे” या मजकुरानंतर, “किंवा कोणतीही आपत्कालीन परिस्थिती उद्भवली आहे” हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(घ) खंड (ग) मधील, “आग विझविण्याच्या” या मजकुरानंतर, “किंवा कोणतीही आपत्कालीन १५ परिस्थिती हाताळण्याच्या” हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(ङ) खंड (ङ) मधील, “अग्निशमन कार्यास” या मजकुरानंतर, “किंवा कोणतीही आपत्कालीन परिस्थिती हाताळण्यास” हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(च) खंड (च) मधील, “आग विझविण्याकरिता किंवा जीव वा मालमत्ता यांच्या सुरक्षेकरिता” या मजकुराऐवजी, “जीव किंवा मालमत्ता यांच्या सुरक्षेकरिता, आग विझविण्याकरिता किंवा कोणतीही २० आपत्कालीन परिस्थिती हाताळण्याकरिता” हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(२) पोट-कलम (२) ऐवजी, पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल,—

“(२) आग लागल्याच्या प्रसंगी किंवा कोणत्याही आपत्कालीन परिस्थितीत, आपली कर्तव्ये यथोचितपणे पार पाडताना, अग्निशमन व आपत्कालीन सेवेच्या कर्मचाऱ्यांकडून कोणत्याही जागांचे किंवा मालमत्तेचे झालेले कोणतेही नुकसान हे, आगीच्या विम्याच्या किंवा कोणत्याही आपत्कालीन २५ परिस्थितीच्या विम्याच्या कोणत्याही विमापत्राच्या अर्थातर्गत आगीमुळे किंवा कोणत्याही आपत्कालीन परिस्थितीमुळे झालेले नुकसान असल्याचे मानण्यात येईल.”;

(३) पोट-कलम (२) नंतर, पुढील स्पष्टीकरण जादा दाखल करण्यात येईल :—

“स्पष्टीकरण.— या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “आपत्कालीन परिस्थिती” याचा अर्थ, मानवी किंवा नैसर्गिक आपत्ती किंवा जेथे जीव किंवा मालमत्ता धोक्यात आहे अशी कोणतीही संभाव्य घटना, ३० असा आहे.”;

(४) समासटीपेमध्ये, “आग लागली असेल अशा प्रसंगी” या मजकुरानंतर, “ किंवा कोणत्याही आपत्कालीन परिस्थितीमध्ये” हा मजकूर जादा दाखल करण्यात येईल.

१८. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २९ मध्ये,—

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
२९ ची सुधारणा.

(१) “अग्निशमनाच्या प्रयोजनासाठी” या मजकुरानंतर, “किंवा कोणतीही आपत्कालीन परिस्थिती हाताळण्यासाठी” हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल;

५ (२) “आगीचा” या मजकुराऐवजी, “आगीचा किंवा कोणत्याही आपत्कालीन परिस्थितीचा” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

१९. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ३२ मध्ये, पोट-कलम (१) मधील,—

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
३२ ची सुधारणा.

(१) खंड (क) पूर्वी, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

“(१-क) कलम ३ च्या पोट-कलम (१) अन्वये दिलेली आग संरक्षक मान्यता, किंवा”;

(२) खंड (ख) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

१० “(खख) कलम ९ च्या पोट-कलम (३) किंवा (४) अन्वये दिलेला आदेश, किंवा”;

(३) खंड (ग) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

“(घ) कलम ४५क च्या पोट-कलम (५) किंवा (६) खालील आदेश,”.

२०. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ३३ मध्ये, खंड (क) मधील,—

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
३३ ची सुधारणा.

(१) उप-खंड (एक) ऐवजी, पुढील उप-खंड दाखल करण्यात येईल :—

१५ “(एक) कलम ३२ च्या पोट-कलम (१) चे खंड (१-क), (क), (ख), (खख) किंवा (घ) खालील अपील, आग संरक्षक मान्यता दिलेल्या दिनांकापासून किंवा नोटीस बजावल्याच्या दिनांकापासून किंवा अर्जदारास नकार कळविल्याच्या दिनांकापासून किंवा आदेश काढल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत दाखल केले नसेल तर:”;

२० (२) परंतुकामध्ये, “पंधरा दिवसांचा” या मजकुराऐवजी, “तीस दिवसांचा” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

२१. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ४५ मध्ये, पोट-कलम (१) मधील, “३० मीटरहून अधिक उंच असलेल्या आणि पुढील प्रयोजनांसाठी वापरण्यात येणाऱ्या इमारती,—” या शीर्षाला खंड (क) हा क्रमांक देण्यात येईल आणि असा क्रमांक देण्यात आलेल्या खंड (क) नंतर, पुढील खंड जादा दाखल करण्यात येईल :—

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या कलम
४५ ची सुधारणा.

२५ “(ख) पुढील प्रयोजनांसाठी वापरण्यात येणाऱ्या इमारती,—

(१) ७० मीटरहून अधिक उंची असलेली निवासी इमारत,

(२) रिफायनरीज, एलपीजी गॅस कुपीभरण संयंत्र (LPG bottling plant) व तत्सम अन्य सुविधा यांसारखी मोठी तेल व नैसर्गिक वायू संच मांडणी,

३० (३) ३०,००० चौरस मीटर किंवा त्यापेक्षा अधिक बांधकाम क्षेत्र असणारी मध्यम धोकादायक स्वरूपाची आणि १०,००० चौरस मीटर किंवा त्यापेक्षा अधिक बांधकाम क्षेत्र असणारी अति धोकादायक स्वरूपाची असणारी औद्योगिक इमारत.”.

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ मध्ये नवीन
कलम ४५क
समाविष्ट करणे.

२२. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ४५ नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

विवक्षित इमारतींचे
अग्निशमन व
जीवसंरक्षक
परिनिरीक्षण.

“४५क. (१) (क) कलम ४५ च्या पोट-कलम (१) मध्ये नमूद केलेल्या सर्व भोगवट्यांचे, लायसनधारक अग्निशमन व जीवसंरक्षक परिनिरीक्षकाद्वारे, मालकाकडून किंवा जेव्हा मालक सापडत नसल्यास, इमारतीच्या भोगवटादाराकडून, अग्निशमन व जीवसंरक्षक परिनिरीक्षण करण्यात येईल आणि असे अग्निशमन व जीवसंरक्षक परिनिरीक्षण, महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना (सुधारणा) ५ अधिनियम, २०२३ याच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून एक वर्षाच्या कालावधीत आणि त्यानंतर, प्रत्येक दोन वर्षांतून एकदा करण्यात येईल. २०२३ चा महा.

(ख) मालक किंवा, यथास्थिति, भोगवटादार, या अधिनियमाच्या किंवा त्याखाली तयार केलेल्या नियमांच्या तरतुदीद्वारे किंवा तरतुदींअन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे, त्याच्या अशा इमारतीमध्ये किंवा तिच्या कोणत्याही भागामध्ये आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांच्या मूल्यमापनासंबंधात लायसनधारक १० अग्निशमन व जीवसंरक्षक परिनिरीक्षकाने दिलेल्या विहित नमुन्यामधील प्रमाणपत्र, संचालकाला किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याला किंवा नामनिर्देशित केलेल्या अधिकाऱ्याला सादर करील.

स्पष्टीकरण.—या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, “अग्निशमन व जीवसंरक्षक परिनिरीक्षण” याचा अर्थ, प्रचलित अधिनियम किंवा नियम किंवा भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता यानुसार आवश्यक असलेल्या आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना यांचे मूल्यमापन, असा आहे. १५

(२) संचालकास, या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, विहित केलेली अशी अर्हता व अनुभव धारण करणाऱ्या, त्याला योग्य वाटेल अशा, कोणत्याही व्यक्तीस किंवा व्यक्तींच्या संघास अग्निशमन व जीवसंरक्षक परिनिरीक्षक म्हणून काम करण्यासाठी, लायसन देता येईल.

(३) अशा परिनिरीक्षकाची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या विहित केल्याप्रमाणे असतील.

(४) असे लायसन मिळविण्याचा किंवा त्याचे नूतनीकरण करण्याचा उद्देश असणारी कोणतीही २० व्यक्ती, विहित केलेल्या नमुन्यात व विहित केलेल्या रीतीने संचालकाकडे अर्ज करील. अशा अर्जावर, विहित करण्यात येईल असा न्यायालय फी मुद्रांक लावील आणि त्यासोबत विहित फीची पूर्तता करील.

(५) असा अर्ज प्राप्त झाल्यावर, संचालक, त्यास योग्य वाटेल अशी चौकशी केल्यानंतर, एकातर, दोन वर्षांच्या कालावधीसाठी विहित नमुन्यात लायसन देऊ शकेल किंवा तत्सम कालावधीसाठी त्याचे नूतनीकरण करू शकेल अथवा कारणे लेखी नमूद करून असे लायसन देण्यास किंवा त्याचे नूतनीकरण २५ करण्यास, आदेशाद्वारे, नकार देऊ शकेल.

(६) जेव्हा संचालकास, ज्या व्यक्तीस लायसन देण्यात आले आहे अशा कोणत्याही व्यक्तीने, या अधिनियमाच्या किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांच्या कोणत्याही तरतुदींचे उल्लंघन केले आहे अथवा लायसनच्या शर्तीचे पालन करण्यात तिने कसूर केली आहे अथवा अक्षमतेच्या, गैरवर्तणुकीच्या कारणांसाठी किंवा अन्य कोणत्याही गंभीर कारणांसाठी ती अपात्र आहे असा विश्वास ठेवण्यास कारण असेल त्याबाबतीत, ३० संचालक, कारणे दाखवण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, आदेशाद्वारे, कारणे लेखी नमूद करून लायसन निलंबित करू शकेल किंवा रद्द करू शकेल.

(७) लायसन देण्यात आलेल्या अग्निशमन व जीवसंरक्षक परिनिरीक्षकाव्यतिरिक्त इतर कोणतीही व्यक्ती, कोणत्याही ठिकाणी किंवा इमारतीमध्ये किंवा तिच्या भागामध्ये अग्निशमन परिनिरीक्षणाचे काम करणार नाही किंवा त्यासंबंधात आवश्यक अशी इतर कामे करणार नाही.

५ (८) अग्निशमन व जीवसंरक्षक परिनिरीक्षक किंवा असा अग्निशमन व जीवसंरक्षक परिनिरीक्षक असल्याचा दावा करणारी कोणताही व्यक्ती, अशा आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना तेथे प्रत्यक्ष असल्याशिवाय, आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना चांगल्या व कार्यक्षम स्थितीत आहेत याच्या मूल्यमापनासंबंधात पोट-कलम (१) अन्वये प्रमाणपत्र देणार नाही.”.

२३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ४८ नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

सन २००७ चा
महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ मध्ये कलम
४८क समाविष्ट
करणे.

१० “४८क. (१) जीव व मालमत्ता सुरक्षेशी संबंधित भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहितेच्या कोणत्याही भागाच्या अंमलबजावणीच्या प्रयोजनांकरिता अनुसूची—एक ची सुधारणा करणे आवश्यक किंवा इष्ट आहे अशी राज्य शासनाची खात्री पटली तर, ते **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे सुधारणा करील आणि त्यानंतर उक्त अनुसूचीची त्यानुसार सुधारणा केली असल्याचे मानण्यात येईल.

अनुसूची-एक मध्ये
सुधारणा करण्याचा
अधिकार.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये काढलेली प्रत्येक अधिसूचना राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहासमोर मांडण्यात येईल.”.

१५ २४. मुख्य अधिनियमाच्या अनुसूची-एक व अनुसूची-दोन यांऐवजी, पुढील अनुसूच्या दाखल करण्यात येतील :—

सन २००७
चा महाराष्ट्र
अधिनियम क्रमांक
३ याच्या अनुसूची-
एक व अनुसूची-
दोन ऐवजी नवीन
अनुसूची-एक व
अनुसूची-दोन
दाखल करणे.

अनुसूची —एक
(कलम ३ (१) पहा)

अग्निशमन यंत्रणा बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	अग्निशमन यंत्रणेचे प्रकार								पाणीपुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटर/प्रति मिनिट)	
		अग्निशामक	प्रथमोपचार होजपाईपची गुंडाळी	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखोब	स्वयंचलीत तुषार यंत्रणा	हस्तचलित इलेक्ट्रॉनिक आगसूचक यंत्रणा (टीप १)	स्वयंचलीत तपास व आगसूचक यंत्रणा (टीप २)	पंपाच्या एका संचासाठी पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीची क्षमता	गच्चीवरील पाण्याची टाकी (टीप ९)	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला अग्निशमन पंप	गच्चीवरील टाकीच्या पातळीवरील पंप
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
	निवासी इमारती (क)												
(क)	लॉजिंग किंवा भाड्याने देता येतील अशी घरे (क-१) आणि एक किंवा दोन कुटुंबांचे खाजगी राहते घर (क-२) [टीप ३(घ) पहा]												
(१)	१५ मीटर पेक्षा कमी उंच असलेले	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	५,००० (टीप ५ पहा)	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु ३५ मीटर पेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	२५,०००	आवश्यक नाही	९००
(३)	३५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु ४५ मीटर पेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक [टीप ४, टीप १५ (क)]	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	५,०००	(टीप १०)	आवश्यक नाही
(ख)	शयनगृहे (क-३) सदनिकागृहे (क-४) (टीप ८ व २२ पहा)												
(१)	१५ मीटर पेक्षा कमी उंची असलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	५,००० (५,०००) (टीप ६ पहा)	आवश्यक नाही	४५० (४५०) (टीप ६ पहा)
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु ३५ मीटर पेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	२५,०००	आवश्यक नाही	९००
(३)	३५ मीटर पेक्षा अधिक परंतु ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक [टीप ४, टीप १५ (क)]	आवश्यक	आवश्यक नाही	७५,०००	५,०००	(टीप १०)	आवश्यक नाही

अनुसूची —एक
(कलम ३ (१) पहा)

अग्निशमन यंत्रणा बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	अग्निशमन यंत्रणेचे प्रकार								पाणीपुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटर/प्रति मिनिट)	
		अग्निशामक	प्रथमोपचार होजपाईपची गुंडाळी	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखोब	स्वयंचलीत तुषार यंत्रणा	हस्तचलित इलेक्ट्रॉनिक आगसूचक यंत्रणा (टीप १)	स्वयंचलित तपास व आगसूचक यंत्रणा (टीप २)	पंपाच्या एका संचासाठी पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीची क्षमता	गच्चीवरील पाण्याची टाकी (टीप ९)	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला अग्निशमन पंप	गच्चीवरील टाकीच्या पातळीवरील पंप
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
(४)	४५ मीटर पेक्षा अधिक उंच परंतु ६० मीटर पेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक [टीप १५ (क) , व टीप १५ (ख)]	आवश्यक	आवश्यक नाही	१,५०,०००	१०,०००	(टीप ११)	आवश्यक नाही
(५)	६० मीटरपेक्षा अधिक उंच असलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक [टीप १५ (ख)]	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	१०,०००	(१२ व १३)	आवश्यक नाही
(ग)	हॉटेल क-५ (टिपा ८ आणि २२)												
(१)	१५ मीटर पेक्षा कमी उंच असलेली												
	(एक) कोणत्याही मजल्यावर ५०० चौ. मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके व्यापलेले क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	५,००० (५,०००) (टीप ६ पहा)	आवश्यक नाही	४५० (४५०) (टीप ६ पहा)
	(दोन) कोणत्याही मजल्यावर ५०० चौ. मीटर पेक्षा अधिक परंतु १००० चौ. मीटर पेक्षा अधिक न व्यापलेले क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	२०,००० (५,०००) (टीप ६ व ७)	आवश्यक नाही	४५० (४५०) (टीप ६)
	(तीन) कोणत्याही मजल्यावर १००० चौ. मीटरपेक्षा अधिक व्यापलेले क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक [टीप १५ (क) आणि १५ (ख)]	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	१०,००० (टीप ४)	टीप १०	आवश्यक नाही
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक [टीप १५ (क) आणि १५ (ख)]	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	२०,०००	टीप १०	आवश्यक नाही
(३)	३० मीटरपेक्षा अधिक उंच असलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक [टीप १५ (क) आणि १५ (ख)]	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	२०,०००	टीप ११ व १३	आवश्यक नाही

अनुसूची —एक
(कलम ३ (१) पहा)

अग्निशमन यंत्रणा बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	अग्निशमन यंत्रणेचे प्रकार								पाणीपुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटर/प्रति मिनिट)	
		अग्निशामक	प्रथमोपचार होजपाईपची गुंडाळी	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखोब	स्वयंचलीत तुषार यंत्रणा	हस्तचलित इलेक्ट्रॉनिक आगसूचक यंत्रणा (टीप १)	स्वयंचलीत तपास व आगसूचक यंत्रणा (टीप २)	पंपाच्या एका संचासाठी पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीची क्षमता	गच्चीवरील पाण्याची टाकी (टीप ९)	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला अग्निशमन पंप	गच्चीवरील टाकीच्या पातळीवरील पंप
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
(घ)	हॉटेल (क-६)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) आणि १५ (ख))	आवश्यक	आवश्यक	२,५०,०००	२०,०००	टीप १२ व १३	आवश्यक नाही
	शैक्षणिक इमारती (ख) (टीप ३घ आणि ३ च पहा)												
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	१०,००० (५,०००) (टीप ६ आणि ७)	आवश्यक नाही	४५० (४५०) (टीप ६)
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	२५,०००	आवश्यक नाही	९००
(३)	२४ मीटर पेक्षा अधिक परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	५०,०००	५,००० (टीप ६)	(टीप १४)	आवश्यक नाही
(४)	३० मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु ४५ मीटरपर्यंत उंच असलेली. [टीप ३(च) पहा]	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	१०,००० (टीप ६)	(टीप ११)	४५०
	संस्थेच्या इमारती (ग) (टीप ८ आणि २२ पहा)												
(क)	रुग्णालये, आरोग्यधाम व शश्रुषालये (ग-१) [टीप ३ (ड) पहा]												
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेले त्यासोबत १००० चौ क्षेत्र असलेले												
	(एक) खाटा नसलेल्या तळमजला अधिक एक मजल्यापर्यंत	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	२५०० (२५००) (टीप ६ पहा)	आवश्यक नाही	(४५०) (टीप ६)

अनुसूची —एक
(कलम ३ (१) पहा)

अग्निशमन यंत्रणा बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	अग्निशमन यंत्रणेचे प्रकार								पाणीपुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटर/प्रति मिनिट)	
		अग्निशामक	प्रथमोपचार होजपाईपची गुंडाळी	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब	स्वयंचलीत तुषार यंत्रणा	हस्तचलित इलेक्ट्रॉनिक आगसूचक यंत्रणा (टीप १)	स्वयंचलित तपास व आगसूचक यंत्रणा (टीप २)	पंपाच्या एका संचासाठी पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीची क्षमता	गच्चीवरील पाण्याची टाकी (टीप ९)	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला अग्निशमन पंप	गच्चीवरील टाकीच्या पातळीवरील पंप
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
	(दोन) खाटा असलेल्या तळमजला अधिक एक मजल्यापर्यंत	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	५,००० (५,०००) (टीप ६ पहा)	आवश्यक नाही	४५० (४५०) (टीप ६ पहा)
	(तीन) तळमजला व खाटा नसलेल्या व दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेल्या (चार) तळमजला व खाटा असलेल्या व दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	१०,००० (५,०००) (टीप ६ पहा)	आवश्यक नाही	९०० (४५०) (टीप ६ पहा)
		आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टिपा १५ (क) आणि १५ (ख))	आवश्यक	आवश्यक	५०,०००	१०,०००	(टीप १०)	आवश्यक नाही
(२)	१००० चौ मीटरपेक्षा अधिक भुखंड त्यासोबत १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) आणि १५ (ख))	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	१०,०००	(टीप १०)	आवश्यक नाही
(३)	१५ मीटरपेक्षा जास्त आणि ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) आणि १५ (ख))	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	२०,०००	(टीप १०)	आवश्यक नाही
(४)	३० मीटरपेक्षा अधिक परंतु ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) आणि १५ (ख))	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	२०,०००	(टीप ११)	आवश्यक नाही
(५).	४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच असलेल्या (पहा टीप ३(ड))	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख))	आवश्यक	आवश्यक	२,००,००० + ५,००० ४५ मीटरपेक्षा अधिक असलेल्या प्रति पाच मीटरकरिता	२०,००० + ५,००० ४५ मीटरपेक्षा अधिक असलेल्या प्रति पाच मीटरकरिता	(टीप १२ व १३)	आवश्यक नाही

अनुसूची —एक
(कलम ३ (१) पहा)

अग्निशमन यंत्रणा बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	अग्निशमन यंत्रणेचे प्रकार								पाणीपुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटर/प्रति मिनिट)	
		अग्निशामक	प्रथमोपचार होजपाईपची गुंडाळी	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखोब	स्वयंचलीत तुषार यंत्रणा	हस्तचलित इलेक्ट्रॉनिक आगसूचक यंत्रणा (टीप १)	स्वयंचलीत तपास व आगसूचक यंत्रणा (टीप २)	पंपाच्या एका संचासाठी पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीची क्षमता	गच्चीवरील पाण्याची टाकी (टीप ९)	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला अग्निशमन पंप	गच्चीवरील टाकीच्या पातळीवरील पंप
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
(ख)	अभिरक्षार्थ (Custodial) ग-२), आणि शिक्षार्थ (Penal) व मानसोपचार (Mental) (ग-३) (टीप ३ ख पहा)												
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.												
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	१०,००० (५,०००) (टीप ६)	आवश्यक नाही	४५० (४५०) (टीप ६)
	(दोन) ३०० व्यक्तींहून अधिक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	१५,००० (५,०००) (टीप ६)	आवश्यक नाही	९०० (४५०) (टीप ६)
(२)	१० मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	५,००० (५,०००) (टीप ६)	(टीप १०)	आवश्यक नाही
(३)	१५ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	१०,०००	(टीप १०)	आवश्यक नाही
(४)	२४ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	२०,०००	(टीप ११)	आवश्यक नाही
	समाजमंदिर (घ) (टीप ३ ख, ८ व, २२)												
(क)	इमारती (घ-१ ते घ-५)												
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या												
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	२०,००० (५,०००) (टीप ६)	आवश्यक नाही	४५० (४५०) (टीप ६)

अनुसूची —एक
(कलम ३ (१) पहा)

अग्निशमन यंत्रणा बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	अग्निशमन यंत्रणेचे प्रकार								पाणीपुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटर/प्रति मिनिट)	
		अग्निशामक	प्रथमोपचार होजपाईपची गुंडाळी	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखोंब	स्वयंचलीत तुषार यंत्रणा	हस्तचलित इलेक्ट्रॉनिक आगसूचक यंत्रणा (टीप १)	स्वयंचलीत तपास व आगसूचक यंत्रणा (टीप २)	पंपाच्या एका संचासाठी पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीची क्षमता	गच्चीवरील पाण्याची टाकी (टीप ९)	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला अग्निशमन पंप	गच्चीवरील टाकीच्या पातळीवरील पंप
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
	(दोन) ३०० व्यक्तींहून अधिक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	२५,००० (५,०००) (टीप ६)	आवश्यक नाही	९००
(२)	१० मीटरपेक्षा उंच परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख))	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	५,००० (५,०००) (टीप ६)	(टीप १०)	आवश्यक नाही
(३)	१५ मीटरपेक्षा उंच परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख) पहा))	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	१०,०००	(टीप १० पहा)	आवश्यक नाही
(४)	२४ मीटरपेक्षा उंच परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	२०,०००	(टीप ११)	आवश्यक नाही
(ख)	इमारती घ-६	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	२०,०००	(टीप १२)	आवश्यक नाही
(ग)	इमारती घ-७	संदर्भ : भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता - चा भाग ४ चा तक्ता ७ चा डी-७											
	व्यावसायिक इमारती (ड)												
	(टीप ८ व २२)												
१	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	१०,००० (५,०००) (टीप ६)	आवश्यक नाही	४५० (४५०) (टीप ६)
२	१० मीटरपेक्षा उंच परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४)	आवश्यक	आवश्यक	५०,०००	५,००० (५,०००) (टीप ६)	(टीप १४ पहा)	आवश्यक नाही

अनुसूची —एक
(कलम ३ (१) पहा)

अग्निशमन यंत्रणा बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	अग्निशमन यंत्रणेचे प्रकार								पाणीपुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटर/प्रति मिनिट)	
		अग्निशामक	प्रथमोपचार होजपाईपची गुंडाळी	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखोब	स्वयंचलीत तुषार यंत्रणा	हस्तचलित इलेक्ट्रॉनिक आगसूचक यंत्रणा (टीप १)	स्वयंचलित तपास व आगसूचक यंत्रणा (टीप २)	पंपाच्या एका संचासाठी पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीची क्षमता	गच्चीवरील पाण्याची टाकी (टीप ९)	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला अग्निशमन पंप	गच्चीवरील टाकीच्या पातळीवरील पंप
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
३	१५ मीटरपेक्षा उंच आणि २४ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	१०,०००	(टीप १०)	आवश्यक नाही
४	२४ मीटरपेक्षा जास्त आणि ३० मीटरपर्यंत उंच असलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	२०,०००	(टीप ११)	आवश्यक नाही
५	३० मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	२०,०००	(टीप १२ व १३)	आवश्यक नाही
	(वाणिज्यिक इमारती (च) टीप ३ ख, ८ व २२ पहा)												
(क)	च-१ आणि च-२												
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.												
	(एक) ५०० चौ.मीटरपेक्षा अधिक नाही एवढ्या एकूण व्यापलेल्या क्षेत्रासह तळ मजला अधिक एक मजला.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	५,००० ५,००० (टीप ६ पहा)	आवश्यक नाही	४५०
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला आणि ५०० चौ. मीटरपेक्षा अधिक इतके व्यापलेले क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	२०,००० (५,०००) (टीप ६)	आवश्यक नाही	१००
	(तीन) तळ मजला अधिक एकापेक्षा अधिक मजले.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप ४ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	२५,००० (५,०००) (टीप ६ पहा)	आवश्यक नाही	१००
(२)	१५ मीटरपेक्षा उंच परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	१०,०००	(टीप १०)	आवश्यक नाही

अनुसूची —एक
(कलम ३ (१) पहा)

अग्निशमन यंत्रणा बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	अग्निशमन यंत्रणेचे प्रकार								पाणीपुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटर/प्रति मिनिट)	
		अग्निशामक	प्रथमोपचार होजपाईपची गुंडाळी	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखोब	स्वयंचलीत तुषार यंत्रणा	हस्तचलित इलेक्ट्रॉनिक आगसूचक यंत्रणा (टीप १)	स्वयंचलित तपास व आगसूचक यंत्रणा (टीप २)	पंपाच्या एका संचासाठी पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीची क्षमता (११)	गच्चीवरील पाण्याची टाकी (टीप ९)	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला अग्निशमन पंप (१३)	गच्चीवरील टाकीच्या पातळीवरील पंप (१४)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
(३)	२४ मीटरपेक्षा उंच परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	२०,०००	(टीप ११)	आवश्यक नाही
ख	भुयारी व्यापारी संकुल (च-३)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५ (क) व १५ (ख) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	१०,०००	(टीप ११)	आवश्यक नाही
	औद्योगिक इमारती (छ) (टीप ८ व २२ पहा)												
(क)	कमी थोका (छ -१) (टीप ३ (ग), १६ (क) व १६ (ख) पहा)												
	(एक) ५०० चौरस मीटरपर्यंत भूखंडाअंतर्गत मोठ्या इमारतीचे एकूण तलक्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	१०,०००		आवश्यक नाही	आवश्यक नाही
	(दोन) ५०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक परंतु २००० चौरस मीटरपर्यंत भूखंडाअंतर्गत मोठ्या इमारतीचे एकूण तलक्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	२५,०००		(टीप १७)	आवश्यक नाही
	(तीन) २००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक परंतु ५००० चौरस मीटरपर्यंत भूखंडाअंतर्गत मोठ्या इमारतीचे एकूण तलक्षेत्र	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	५०,०००		(टीप १७)	आवश्यक नाही
	(चार) ५००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक भूखंडाकरिता मोठ्या इमारतीचे एकूण तलक्षेत्र	आवश्यक	आवश्यक	(टीप १८, १९, २१ (क) व २१ (ख))									
ख	मध्यम थोका (छ-२) (टीप ३ (ग), १६ (क) व १६ (ख))												
	(एक) १००० चौरस मीटरपर्यंत भूखंडाअंतर्गत मोठ्या इमारतीचे एकूण तलपृष्ठ क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही		५०,०००	(टीप १४)	आवश्यक नाही

अनुसूची —एक
(कलम ३ (१) पहा)

अग्निशमन यंत्रणा बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	अग्निशमन यंत्रणेचे प्रकार								पाणीपुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटर/प्रति मिनिट)	
		अग्निशामक	प्रथमोपचार होजपाईपची गुंडाळी	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखोब	स्वयंचलीत तुषार यंत्रणा	हस्तचलित इलेक्ट्रॉनिक आगसूचक यंत्रणा (टीप १)	स्वयंचलीत तपास व आगसूचक यंत्रणा (टीप २)	पंपाच्या एका संचासाठी पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीची क्षमता	गच्चीवरील पाण्याची टाकी (टीप ९)	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला अग्निशमन पंप	गच्चीवरील टाकीच्या पातळीवरील पंप
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
	(दोन) १००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक परंतु २००० चौरस मीटर पर्यंत भूखंडा अंतर्गत मोठ्या इमारतीचे एकूण तलपृष्ठ क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक नाही		७५,०००	(टीप १४)	आवश्यक नाही
	(तीन) २००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक भूखंडाअंतर्गत मोठ्या इमारतीचे एकूण तलपृष्ठ क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	(टीप १८, १९, २१ (क) व २१ (ख))									
ग	अति धोका (छ-३) (टीप ३ (क) व १६ (ग))	आवश्यक	आवश्यक	(टीप १८, १९, २१ (क) व २१ (ख))									
	साठवण इमारती (ज) (टीप ३ग, ३घ, ३छ व ३ज पहा)												
१	१५ मीटर पेक्षा कमी उंच असलेल्या व १००० चौरस मीटरपेक्षा कमी क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक (टीप-४)	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	५०,०००	आवश्यक नाही	(टीप १४)	आवश्यक नाही
२	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या व १००० चौरस मीटर पेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या												
३	(एक) केवळ तळमजला (दोन) तळमजला अधिक एक मजला (तीन) तळमजला अधिक एक मजल्याहून अधिक.	आवश्यक	आवश्यक	(टीप १८, १९, २१ (क) व २१ (ख))									
		आवश्यक	आवश्यक										
	१५ मीटरपेक्षा अधिक उंच असलेल्या परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक नसलेल्या (टीप ३ (ग) व ३ (छ) पहा)	आवश्यक	आवश्यक										
४	बहुस्तरीय वाहन तळ (एमएलसीपी) (टीप ३ (घ) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप १५(क) व १५(ख) पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही	१,५०,०००	आवश्यक नाही	(टीप ११)	आवश्यक नाही
५	यांत्रिक वाहनतळ (स्वयंचलित) (टीप ३(ज) पहा)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही	आवश्यक	आवश्यक (टीप ७ पहा)	आवश्यक नाही	आवश्यक	५०,०००	आवश्यक नाही	(टीप १४)	आवश्यक नाही
	धोकादायक इमारती (झ) (टीप ३ (क))												
(१)	१५ मीटर पर्यंत उंच असलेल्या	आवश्यक	आवश्यक					(टीप १८, १९, २०, २१ (क) व २१ (ख))					

टिपा	आवश्यकता
५	१. जेव्हा या यंत्रणा २४ मीटर व त्यापेक्षा अधिक उंचीच्या इमारतीसाठी पुरवण्यात येतील तेव्हा, क-३ व क-४ भोगवट्यांखेरीज, हस्तचलित इलेक्ट्रॉनिक आग सूचक यंत्रणेमध्ये (एमओइएफए), १५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक उंचीच्या सर्व इमारतींमध्ये, प्रतिध्वनी प्रणालीचा (टॉक-बॅक सिस्टीम) व सार्वजनिक ध्वनिक्षेपक प्रणालीचा देखील समावेश असेल. या यंत्रणा, ३०० चौरस मीटर क्षेत्रापेक्षा अधिक क्षेत्र असणाऱ्या मोटार वाहनतळामध्ये (कार पार्किंगमध्ये) आणि त्यांचे क्षेत्र विचारात न घेता, बहुस्तरीय मोटार वाहनतळामध्ये (मल्टी-लेवल कार पार्किंगमध्ये) देखील पुरवण्यात येतील.
१०	२. वाहनतळ क्षेत्रामध्ये, स्वयंचलित तपास व आग सूचक यंत्रणेची तरतूद करण्याची आवश्यकता नाही. तथापि, अशी तपास यंत्रणा, विद्युत खोल्या, केबिन व अन्य साठवण क्षेत्रे यांसारख्या अन्य वाहनतळ क्षेत्रांमध्ये आवश्यक असेल.
	३(क) १५ मीटरपेक्षा अधिक उंचीच्या इमारतींना, गट-झ भोगवट्यांकरिता परवानगी असणार नाही.
	३(ख) ३० मीटरपेक्षा अधिक उंचीच्या इमारतींना, गट-ग-२ व ग- ३, गट- घ व गट- च भोगवट्यांकरिता परवानगी असणार नाही.
१५	३(ग) २४ मीटरपेक्षा अधिक उंचीच्या इमारतींना, गट- छ (प्रक्रियेच्या प्रयोजनार्थ आवश्यक नसेल तर) आणि गट-ज साठी परवानगी असणार नाही.
	३(घ) ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंचीच्या इमारतींना, गट-क-१ व क-२, गट- ख, व गट- ज- ४ बहुस्तरीय मोटार वाहनतळ (एमएलसीपी) भोगवट्यांसाठी परवानगी दिली जाणार नाही.
२०	३ (ड.) ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंचीच्या इमारतींना गट ग-१ भोगवट्यांसाठी परवानगी देता येईल, परंतु अशा भोगवट्यासंबंधात राष्ट्रीय आग सुरक्षा संघीय संस्था (यु.एस.ए.) वेळोवेळी निर्धारित केलेल्या निकषांची पूर्तता व त्याचे अनुपालन केले पाहिजे.
	३ (च) उच्च माध्यमिक शिक्षण व त्यापुढील व तत्सम शिक्षणासाठी, केवळ शैक्षणिक प्रयोजनाकरिता असलेल्या इमारतींना स्थानिक अग्निशमन सुविधांच्या उपलब्धतेस अधीन राहून ३० मीटरपेक्षा अधिक उंचीची परवानगी असेल.
२५	३ (छ) साठवण इमारतींना स्थानिक अग्निशमन सुविधांच्या उपलब्धतेच्या अधीन राहून १५ मीटरपेक्षा अधिक आणि २४ मीटरपेक्षा अधिक नसणाऱ्या साठवण इमारतीस परवानगी देता येईल.
३०	३ (ज) स्वयंचलित यांत्रिक वाहन तळ किंवा डिझेल जनरेटर संच ठेवणे यांसारख्या प्रयोजनासाठी वापरल्या जाणाऱ्या अशा कोणत्याही अन्य संरचनांना १०० मीटर पर्यंत किंवा स्थानिक अग्निशमन सुविधांच्या उपलब्धतेस अधीन राहून इमारत उपविधी अन्वये विनिर्दिष्ट केली असेल अशा परवानगीयोग्य कमाल उंचीस, यांपैकी जी कमी असेल त्या उंचीस परवानगी असेल. जर त्या संरचना, इमारतीला संलग्न असतील तर त्या भिंतीची (डेड वॉलची) आग प्रतिरोधक क्षमता दोन तास इतकी असेल.
	४. जर तळघराचे क्षेत्र, २०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असेल तर, तळघरामध्ये बसवण्याची आवश्यकता असेल.
३५	५. जर तळघराचे क्षेत्र, २०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असेल तर, तरतूद करण्याची आवश्यकता आहे.
	६. जर तळघराचे क्षेत्र, २०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असेल तर, गोल कंसामध्ये दिलेले अतिरिक्त मूल्य मिळवण्यात येईल.

टिपा (१)	आवश्यकता (२)
७.	दोनपेक्षा अधिक मजल्यांच्या (तळ मजला + एक) इमारतींसाठी तरतूद करण्याची आवश्यकता आहे.
८.	विविध वर्गीकरणे असणाऱ्या भोगवट्यांच्या इमारतीचा (इमारतींचा) समावेश असलेल्या संकुलाच्या बाबतीत, वैयक्तिक भोगवट्यांसाठी लागू असलेल्या भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहितेमधील अत्यंत निर्बंधित तरतुदींद्वारे आग संरक्षण प्रणालीचे नियमन करण्यात येईल. ५
९.	तक्त्यातील संबंधित बाबींखाली नमूद केल्याप्रमाणे, विनिर्दिष्ट क्षमतेच्या उपरी टाक्यांची (लागू असेल तर टेरेस पंपासह) प्रत्येक इमारतीसाठी/मनोन्यासाठी तरतूद करण्यात येईल. इमारत (इमारती)/ मनोरा (मनोरे), संलग्न किंवा असंलग्न स्थितीत आहे/आहेत किंवा कसे. याशिवाय, टाक्या, तक्त्यात लागू असल्याप्रमाणे, तुषार प्रणालीस, डाऊन कॉमर्सला (खाली येणाऱ्या) व होज रीळला (फिरकी गुंडाळीला) एकतर थेटपणे किंवा टेरेसवरील पंपामार्फत जोडण्यात येतील. १०
१०.	प्रत्येकी १०० अग्निशामक नळखांबांसाठी (हायड्रंट) व त्याच्या भागासाठी, त्याच भुयारी पाण्याच्या टाकीवर कमाल दोन संचासह पंपांचा एक संच पुरवण्यात येईल. या प्रकरणी, वीजेवर चालणारा एक पंप, डिझेलवर चालणारा एक राखीव (स्टँडबाय) पंप (२२८० लिटर प्रति मिनिट क्षमता असलेला) आणि वीजेवर चालणारा एक जॉकी पंप (१८० लिटर प्रति मिनिट क्षमता असलेला) यांचा समावेश असलेला एक संच पुरवण्यात येईल. १५
११.	प्रत्येकी १०० अग्निशामक नळखांबांसाठी (हायड्रंट) व त्याच्या भागासाठी, त्याच भुयारी पाण्याच्या टाकीवर कमाल दोन संचासह, पंपांचा एक संच पुरवण्यात येईल. या प्रकरणी, २२८० लिटर प्रति मिनिट क्षमता असलेला वीजेवर चालणाऱ्या दोन पंपांचा (प्रत्येकी एक संच हायड्रंटसाठी व तुषार प्रणालीसाठी) समावेश असेल. डिझेलवर चालणारा एक साधारण राखीव (स्टँडबाय) पंप (२२८० लिटर प्रति मिनिट क्षमता असलेला) आणि वीजेवर चालणारे दोन जॉकी पंप (१८० लिटर प्रति मिनिट क्षमता असलेल्या व प्रत्येकी एक संच हायड्रंटसाठी व तुषार प्रणालीसाठी असलेल्या) पुरवण्यात येईल. २०
१२.	प्रत्येकी १०० अग्निशामक नळखांबांसाठी (हायड्रंट) व त्याच्या भागासाठी, त्याच भुयारी पाण्याच्या टाकीवर कमाल दोन संचासह, पंपांचा एक संच पुरवण्यात येईल. या प्रकरणी, २८५० लिटर प्रति मिनिट क्षमता असलेला वीजेवर चालणाऱ्या दोन पंपांचा (प्रत्येकी एक संच हायड्रंटसाठी व तुषार प्रणालीसाठी) समावेश असेल. डिझेलवर चालणारा एक साधारण राखीव (स्टँडबाय) पंप (२८५० लिटर प्रति मिनिट क्षमता असलेला) आणि वीजेवर चालणारे दोन जॉकी पंप (१८० लिटर प्रति मिनिट क्षमता असलेल्या व प्रत्येकी एक संच हायड्रंटसाठी व तुषार प्रणालीसाठी असलेल्या) पुरवण्यात येईल. ३०
१३.	निम्न पातळीवरील ६० मीटर किंवा त्यापेक्षा अधिक उंच इमारतींमध्ये, उच्चदाब असल्याचे अनुभवास येते आणि म्हणून, बहु-स्तरीय, बहु-निर्गमद्वार असलेल्या पंपांचा (दाब प्रक्षेत्र निर्माण करणारे) विचार करणे अथवा एका किंवा अधिक स्तरावर पंप बसविणे अथवा विविध वारंवारता चालक पंप (व्हेरियबल फ्रिक्वेन्सी ड्राईव्ह पंप) बसविणे किंवा अन्य कोणतीही तत्सम व्यवस्था करणे आवश्यक आहे. ३५
१४.	प्रत्येकी १०० अग्निशामक नळखांबांसाठी (हायड्रंट) व त्याच्या भागासाठी, त्याच भुयारी पाण्याच्या टाकीवर कमाल दोन संचासह, पंपांचा एक संच पुरवण्यात येईल. या प्रकरणी,

टिपा (१)	आवश्यकता (२)
	वीजेवर चालणारा एक पंप, डिझेलवर चालणारा एक राखीव (स्टँडबाय) पंप (१६२० लिटर प्रति मिनिट क्षमता असलेला) आणि वीजेवर चालणारा एक जॉकी पंप (१८० लिटर प्रति मिनिट क्षमता असलेला) यांचा समावेश असलेला एक संच पुरवण्यात येईल.
५	१५(क) जेव्हा तक्त्यामध्ये दोन्ही टाक्या विहित केलेल्या असतील तेव्हा, भूमिगत स्थिर जल साठवण टाकी व टेरेसवरील (छतावरील) टाकी या दोन्ही टाक्यांमधून तुषार पद्धतीने (स्प्रिंकलरद्वारे) पाणीपुरवठा करण्यात येईल.
	१५(ख) संपूर्ण इमारतीचे (इमारतीचे), म्हणजेच, सामायिक क्षेत्रांचे तसेच राहण्यायोग्य क्षेत्रांचे संबंधित भारतीय मानकांनुसार स्वयंचलित तुषार यंत्रणेद्वारे (ऑटोमॅटिक स्प्रिंकलर) संरक्षण करण्यात येईल.
१०	१६(क) भारत सरकारने, ज्या उद्योगांना “कारागीर कार्यशाळा”, “ग्रामोद्योग व कुटीर उद्योग”, “अतिलघु क्षेत्रातील उद्योग” म्हणून निश्चित केले होते किंवा लायसन दिले होते अशा उद्योगांना केवळ अग्निशामक व अग्निशामक बांदल्या पुरवण्याची गरज असेल, परंतु, त्यांचा दर्जा व वितरण करताना संबंधित भारतीय मानकांचे पालन करण्यात येईल.
१५	१६(ख) औद्योगिक इमारतीमधील बहुस्तरीय औद्योगिक भोगवट्यांचे (सर्व उद्योग एकाच इमारतीत असलेल्या), “मध्यम” धोकादायक उद्योगांसाठी असलेल्या आवश्यकतांनुसार संरक्षण करण्यात येईल. अशा इमारतींमध्ये कोणत्याही अति धोका असलेल्या भोगवट्यांस मुभा असणार नाही.
२०	१६(ग) पेट्रोकेमिकल उद्योग रिफायनरी व तत्सम उद्योग यासारख्या अति धोका असलेल्या उद्योगांच्या बाबतीत, वरील तक्त्यामध्ये दिलेल्या आवश्यकतांचे पालन करण्याबरोबरच, तेल उद्योग सुरक्षा संचालनालयाच्या व तत्सम संस्थांच्या वैधानिक शर्तीचे (आवश्यकतांचे) अनिवार्यपणे अनुपालन करावयाचे आहे.
	१७. संपूर्ण भोगवट्यांचे, किमान ९०० लिटर प्रति मिनिट विसर्ग क्षमता असलेल्या विजेवर चालणाऱ्या एका पंपाने, तत्सम एका राखीव (स्टँडबाय) पंपाने (खात्रीशीर बॅकअप पुरवठा असलेल्या) आणि किमान १८० लिटर प्रति मिनिट क्षमता असलेल्या एका जॉकी पंपाने संरक्षण करण्यात येईल.
२५	१८ संपूर्ण भोगवट्यांचे, सर्व बाबतीत, संबंधित भारतीय मानक संहितेनुसार लागू असेल त्याप्रमाणे, हायड्रंट, तुषार यंत्रणा (स्प्रिंकलर), जल फवारे (वॉटर स्प्रे), जल धुके (वॉटर मिस्ट), वायू आधारित यंत्रणा, फोम, आगसूचक यंत्रणा, इत्यादीद्वारे संरक्षण करण्यात येईल, त्यामध्ये पंप, पाईप लाईन्स, इत्यादींचे संकल्पचित्र व संच मांडणी यांचा समावेश असेल. खालील टिप १९ व २१ पहा.
३०	१९ विवक्षित भोगवट्यांचे, जर अशा प्रणाली, अशा भोगवट्यांसाठी मान्यताप्राप्त राष्ट्रीय/आंतरराष्ट्रीय एजन्सीकडून मूल्यमापन/ प्रमाणित केलेल्या असतील तर, यथोचित उपयोजकांसह (दाब), स्वयंचलित जल धुके (वाटर मिस्ट) प्रणालीद्वारे देखील संरक्षण करता येईल. भारतीय मानक-१५५१९ च्या विविध तरतुदींचे पालन करण्याबरोबरच, अशा प्रणालींची संच मांडणी व संकल्प चित्र, चाचणी शर्तीचे पालन करून केलेल्या वस्तुनिर्मिती विनिर्देशांनुसार असेल आणि तिला संबंधित प्राधिकरणांची स्वीकृती असली पाहिजे. जर विख्यात चाचणी एजन्सीद्वारे विशेषकरून परवानगी दिलेली नसेल तर, मोठ्या क्षेत्रांसाठी संरक्षण पुरविण्याकरिता चाचणी निकालांचे बहिर्वेशन(एक्स्ट्रापोलेशन) करण्यास मुभा दिली जाणार नाही.
३५	
	२०. अग्निशामक नळखांब (हायड्रंट) असलेल्या प्रणालीसाठी पंपांची क्षमता, इमारतींच्या आच्छादित

टिपा (१)	आवश्यकता (२)
	<p>क्षेत्रांवर आधारित असेल, म्हणजेच ५०० चौरस मीटर पर्यंतच्या क्षेत्रासाठी, पंप क्षमता, २.० लीटर प्रति मिनिट/चौरस मीटर या दराने असली पाहिजे, ५०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक, परंतु १००० चौरस मीटर पर्यंतच्या क्षेत्रासाठी, पंप क्षमता, २.५ लीटर प्रति मिनिट/चौरस मीटर या दराने असली पाहिजे. १००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्रांसाठी जर तेथे दोन तासांसाठी अग्निशमन विलगीकरण सममूल्यक (इक्विव्हेलंट) नसेल तर, ती स्वीकारण्यायोग्य असणार नाही. संपूर्ण अग्निशामक नळखांब (हायड्रंट) व तुषार यंत्रणा (स्प्रिंकलर) यांचे, संबंधित भारतीय मानकानुसार संकल्पचित्रण असेल. पहा टिपा १८, १९ व २१(क) व २१ (ख).</p>
२१(क)	<p>वर्गीकरण— क ते झ खालील सर्व भोगवट्यांसाठी, जेथे जेथे वरील तक्त्यामधील संबंधित स्तंभांमध्ये व टिपांमध्ये नमूद केले असेल तेथे पंपांच्या क्षमता व पाण्याची आवश्यकता यांची तरतूद करण्याची गरज असेल. तथापि, जेव्हा पंपिंग क्षमता आणि ज्या कोणत्याही आवश्यकता, संबंधित स्तंभांमध्ये नमूद केलेल्या नसतील तेव्हा, तपशिलासाठी हायड्रंट/स्प्रिंकलर्स/वॉटर स्प्रे, इत्यादींच्या कार्यपद्धतीच्या संबंधित भारतीय मानक संहितेचा संदर्भ घेण्यात येईल. कोणत्याही प्रकरणांमध्ये, हायड्रंट, स्प्रिंकलर्स, वॉटर स्प्रे, इत्यादींसारख्या प्रणालीचे संकल्प चित्रण व संच मांडणी, आयएस-१३०३९, आयएस-१५१०५, आयएस-१५३२५, इत्यादींसारख्या कार्यपद्धतीच्या संबंधित संहितेमधील तरतुदीनुसार काटेकोरपणे पालन करण्यात येईल. १५</p>
२१(ख)	<p>जेव्हा जल प्रतिरोधी साहित्यामुळे किंवा अन्य वैध स्वीकार्य कारणांमुळे आग विझविणारे माध्यम म्हणून पाण्याचा वापर करणे उचित नसेल तेव्हा, यथोचित प्राधिकरणांशी सल्लामसलत करून, सुयोग्य असलेल्या पर्यायी आग विझविणाऱ्या प्रणालीची व पद्धतीची तरतूद करण्यात येईल. सुचविलेल्या संरक्षण पद्धतीमध्ये संबंधित भारतीय मानकांचे सर्व बाबतीत अनुपालन करण्यात येईल. आगीची पूर्वसूचना देणाऱ्या (फायर अलार्म) वायू आधारित यंत्रणा, इत्यादी अन्य प्रकारच्या प्रणालींचेदेखील, संबंधित भारतीय मानकांनुसार सर्व बाबतीत संकल्प चित्रण व संच मांडणी करण्यात येईल. २०</p>
२२.	<p>स्थानिक प्राधिकरणाच्या आवश्यकतेनुसार, डोंगराळ क्षेत्रांमध्ये, औद्योगिक क्षेत्रांमध्ये किंवा आवश्यक असेल त्याप्रमाणे शुष्क उन्मार्गाचा (ड्राय रायझर) वापर करण्यात यावा.</p>

अनुसूची - दोन

(कलम ११ पहा)

अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा फी संरचना

१. अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा फी, खालील तक्त्यामध्ये नमूद केल्याप्रमाणे महाराष्ट्र मुद्रांक अधिनियम, ५ (१९५८ चा ६०) या अन्वये तयार केलेल्या महाराष्ट्र मुद्रांक (मालमत्तेचे वास्तविक बाजार मूल्य निर्धारित करणे) नियम, १९९५ याच्या तरतुदीअन्वये प्रसिद्ध केलेल्या वार्षिक दर विवरणपत्राच्या (एएसआर) टक्केवारी अनुसार इमारतीच्या विविध प्रवर्गांसाठी बांधीव क्षेत्राच्या प्रति चौरस मीटरप्रमाणे आकारण्यात येईल :—

तक्ता

अ.क्र.	इमारतीची उंची मीटरमध्ये	वार्षिक दर विवरणपत्राच्या टक्केवारीनुसार (एएसआर)			
		निवासी	संस्थेची इमारत	वाणिज्यिक	औद्योगिक
१	४५ मी. पर्यंतची इमारत	०.२५%	०.५०%	०.७५%	०.७५%
२	४५ मी. पेक्षा उंच इमारत	०.५०%	०.७५%	१.००%	१.००%

२. वरील परिच्छेद १ मधील भोगवट्यांचे वर्गीकरण, अग्निशमन व जीवसंरक्षण याबाबतीत भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहितेच्या भाग ४ मध्ये वर्गीकृत केल्याप्रमाणे असेल, जे पुढीलप्रमाणे आहे :—

- १५ (क) “ निवासी इमारत ” याचा अर्थ, उक्त संहितेच्या उप-गट क-५ व क-६ खेरीज, त्याच्या भाग ४ च्या गट क मध्ये नमूद केलेले निवासी भोगवटे, जसे की, निवासगृह (लॉजिंग), भोजनगृह (बोर्डिंग), शयनगृह (डॉर्मेटरी), वेश्म (अपार्टमेंट) व बहुस्तरीय मोटार वाहनतळ (मल्टी लेव्हल कार पार्किंग) व स्वयंचलित यांत्रिक मोटार वाहनतळ (मॅकेनाइज्ड पार्किंग), इत्यादी असा आहे.

- २० (ख) “ संस्थेची इमारत ” याचा अर्थ, उक्त संहितेच्या भाग ४ च्या गट ख मध्ये नमूद केलेले शैक्षणिक भोगवटे आणि उक्त संहितेच्या भाग ४ च्या गट ग मधील संस्थात्मक भोगवटे, जसे की, शाळा, महाविद्यालय, विद्यापीठ, रुग्णालय, शूश्रूषा गृह, इत्यादी, असा आहे.

- २५ (ग) “ वाणिज्यिक इमारत ” याचा अर्थ, उक्त संहितेच्या भाग ४ च्या उप-गट क-५ व क-६ मध्ये नमूद केलेले भोगवटे आणि उक्त संहितेच्या भाग ४ च्या गट घ मधील सभागृह भोगवटे, उक्त संहितेच्या भाग ४ च्या गट ङ मधील व्यवसाय भोगवटे आणि उक्त संहितेच्या भाग ४ च्या गट च मधील व्यापारी भोगवटे, जसे की, हॉटेल, खानपान गृहे, मॉल, मल्टिप्लेक्स (बहुपडदा चित्रपटगृह), नाट्यगृह (थिएटर), दुकाने, इत्यादी असा आहे.

- (घ) “ औद्योगिक इमारत ” याचा अर्थ, उक्त संहितेच्या भाग ४ च्या गट छ मध्ये नमूद केलेले औद्योगिक भोगवटे, उक्त संहितेच्या भाग ४ च्या गट ज मधील साठवण भोगवटे (बहुस्तरीय मोटार वाहनतळाखेरीज) आणि उक्त संहितेच्या भाग ४ च्या गट झ मधील धोकादायक भोगवटे, असा आहे.

- ३० **टिपा.—इमारतीच्या वरील वर्गीकरणानुसार खालीलप्रमाणे फी ची परिगणना करण्यात येईल:—**

१. वार्षिक दर विवरणपत्राच्या आवश्यक टक्केवारीची परिगणना केल्यानंतर, आवश्यक मान्यतेसाठी विचाराधीन असलेल्या इमारतीच्या बांधीव क्षेत्राने, फी ला गुणण्यात येईल.

२. फी निर्धारित करण्याच्या प्रयोजनांकरिता (बांधीव क्षेत्र) हे, स्थूल बांधीव क्षेत्र असेल त्यात वास्तुशास्त्रज्ञाने प्रमाणित केलेल्या आणि इमारतीच्या बांधकामाच्या परवानगीसाठी केलेल्या अर्जासह प्राधिकरणाकडे सादर केलेल्या इमारतीच्या आराखड्यामध्ये दाखविल्याप्रमाणे, तळ मजला, सुविधाधिकार क्षेत्र, पादयष्टी (स्टिल्ट), पोडीयम, जिना, उद्वाहने, ओटा (लॉबी), व्हरांडा (पॅसेज), सज्जा (बाल्कनी), कमानीचा भाग (कॅन्टीलिव्हर पोर्शन), सेवा मजला, आश्रय क्षेत्रे (रेफुजी), इत्यादी यांचा समावेश होतो. या प्रयोजनाकरिता बांधीव क्षेत्राची परिगणना करताना त्याचा चटई क्षेत्र निर्देशांकाशी किंवा अन्य कोणत्याही रीतीने परिगणना केलेल्या बांधीव क्षेत्राशी कोणताही संबंध असणार नाही.

३. परिगणना करावयाची फी, इमारतीच्या सर्वात खालच्या स्तरापासून ते इमारतीच्या राहण्यायोग्य असलेल्या शेवटच्या मजल्यापर्यंत आकारण्यात येईल. मात्र तक्त्यामध्ये नमूद केल्याप्रमाणे इमारतीची उंची निर्धारित करताना फीची स्लॅबनिहाय परिगणना करण्यात येणार नाही.

१०

४. फीचे निर्धारण करण्याच्या प्रयोजनार्थ, महाराष्ट्र मुद्रांक (मालमत्तेचे वास्तविक बाजार मूल्य निर्धारण करणे) नियम, १९९५ याच्या तरतुदीअन्वये प्रसिद्ध केलेले वार्षिक दर विवरणपत्रातील दर हे महाराष्ट्र शासनाच्या नोंदणी व मुद्रांक विभागाने निर्गमित केलेले इमारत बांधकाम दर असतील.

५. भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता, भाग ४ नुसार १५ मीटर खालील भोगवट्याच्या उप-गट क-२ व क-४ म्हणून निश्चित केलेल्या इमारतीकरिता आणि या अधिनियमाच्या कलम १५ मध्ये असलेल्या सर्व इमारतीकरिता १५ कोणतीही फी आकारली जाणार नाही.”.

उद्देश व कारणे यांचे निवेदन.

महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अधिनियम, २००६ (२००७ चा महा. ३) महाराष्ट्र राज्यातील विविध क्षेत्रांतील वेगवेगळ्या प्रकारच्या इमारतींमध्ये आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना करणे, त्यासाठी अग्निशमन सेवा फी लादणे आणि आग सुरक्षा निधी स्थापन करणे यांकरिता, अधिक प्रभावी तरतुदी करण्याच्या हेतूने अधिनियमित करण्यात आला आहे.

२. ग्राहक व्यवहार, अन्न व सार्वजनिक वितरण मंत्रालय, भारत सरकार, भारतीय मानक ब्युरो यांनी २०१६ या वर्षी भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता सुधारित केली आहे. उक्त संहितेच्या भाग ४ मध्ये आग प्रतिबंधक, संरक्षण आणि जीव संरक्षण यांसाठीच्या मार्गदर्शक तत्वांची तरतूद आहे. त्यानंतर, भारत सरकारने, सर्व राज्यांना आदर्श अग्निशमन विधेयक देखील पाठविले आहे व प्रत्येक राज्याने उक्त विधेयकातील योग्य तरतुदींचा अवलंब करण्याची विनंती केली आहे.

हे लक्षात घेता, वेगवेगळ्या प्रकारच्या इमारतींना आग प्रतिबंधक आणि जीवसंरक्षक उपाययोजनांची तरतूद करण्यासाठी शासनाला, महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अधिनियम, २००६ यामध्ये यथोचित सुधारणा करणे इष्ट वाटते.

३. उक्त अधिनियमाच्या प्रस्तावित सुधारणांची ठळक वैशिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे आहेत :—

(एक) **कलम ३ ची सुधारणा.**—विवक्षित उंचीपर्यंतच्या विवक्षित प्रकारच्या शैक्षणिक इमारती, साठवण इमारती, बहुस्तरीय मोटार वाहनतळ (एमएलसीपी) संरचना, स्वयंचलित यांत्रिक मोटार वाहनतळ संरचना आणि डिझेल जनरेटर (डीजी) संच ठेवणे यांसारख्या उपयोगिता प्रयोजनासाठी वापरल्या जाणाऱ्या संरचना यांमधील आग संरक्षक आवश्यकतांचे नियमन करण्यासाठी विविध प्रकारच्या भोगवट्यांना आग संरक्षक मान्यतांची तरतूद करण्यासाठी, या कलमात सुधारणा करण्यात आली आहे.

(दोन) **कलमे ३२ व ३३ यांची सुधारणा.**— या कलमान्वये अपिलाचा कालावधी पंधरा दिवसांवरून तीस दिवसांपर्यंत वाढविण्यासाठी सुधारणा करण्यात आली आहे.

(तीन) **कलम ४५ ची सुधारणा.**— या कलमात, ७० मीटर व त्यावरील उंचीच्या निवासी इमारती, रिफायनरीज, एलपीजी गॅस कुपीभरण संयंत्र (LPG bottling plant), मोठी तेल व नैसर्गिक वायू संच मांडणी, इत्यादी आणि मध्यम धोकादायक प्रक्रिया आणि अति धोकादायक प्रक्रिया असणाऱ्या औद्योगिक इमारती यांच्यासाठी अग्निशमन अधिकारी आणि अग्निशमन पर्यवेक्षक यांची नियुक्ती करण्यासाठी सुधारणा करण्यात आली आहे.

(चार) **कलम ४५क समाविष्ट करणे.**— या कलमान्वये, इमारतींचे परिनिरीक्षण करण्यासाठी, अग्निशमन व जीवसंरक्षक परिनिरीक्षण आणि अग्निशमन व जीवसंरक्षक परिनिरीक्षकांची नियुक्ती करणेबाबतची तरतूद करण्यात आली आहे.

(पाच) **अनुसूची-एक व अनुसूची-दोन ऐवजी नवीन अनुसूची-एक व अनुसूची-दोन बदली दाखल करणे.**— अनुसूची-एक व अनुसूची-दोन या, सुधारित भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहितेनुसार किमान अग्निशमन आवश्यकतांची तरतूद करण्याकरिता बदली दाखल केल्या आहेत.

(सहा) विद्यमान अग्निशमन सेवांमध्ये सर्व मानवनिर्मित आणि नैसर्गिक आपत्तींचा समावेश करून या सेवांच्या जबाबदाऱ्यांची व्याप्ती वाढविण्यासाठी गृह मंत्रालयाच्या निर्देशानुसार “अग्निशमन सेवा” यास “अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा” असे नवीन नाव देऊन संबंधित कलमांमध्ये सुयोग्य सुधारणा करण्यात आल्या आहेत.

४. वरील उद्दिष्टे साध्य करणे हा, या विधेयकाचा हेतू आहे.

मुंबई,
दिनांक ६ मार्च, २०२३.
एचबी २८०१-४अ

एकनाथ शिंदे,
मुख्यमंत्री.

वैधानिक अधिकार सोपविण्यासंबंधीचे ज्ञापन

या विधेयकात, वैधानिक अधिकार सोपविण्यासंबंधीचे पुढील प्रस्ताव अंतर्भूत आहेत :—

खंड १(२).— या खंडान्वये, राज्य शासन, **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, नियत करील अशा दिनांकास हा अधिनियम अंमलात आणण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

खंड २(३).— अधिनियमाच्या कलम २ मध्ये खंड (४क) समाविष्ट करणाऱ्या या खंडान्वये, अग्निशमन व आपत्कालीन सेवा देणारे अन्य कोणतेही प्राधिकरण अधिसूचित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

खंड ३(३).— महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अधिनियम, २००६ (२००७ चा महा. ३) याच्या कलम ३ मध्ये, पोट-कलम (३क) समाविष्ट करणाऱ्या या खंडान्वये, स्वयंचलित निरंतर सनियंत्रण प्रणाली आणि लायसनप्राप्त अभिकरणाद्वारे प्रमाणित प्रमाणपत्राचा नमुना आणि रीत व संबंधित प्राधिकरणास प्रमाणपत्र सादर करण्याची रीत, नियमांद्वारे विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

खंड ४(२).— अधिनियमाच्या कलम ९ च्या पोट-कलम (२) ची सुधारणा करणाऱ्या या खंडान्वये, अर्जासह अदा करावयाची न्यायालय फी मुद्रांक, नियमांद्वारे विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

खंड २२.— अधिनियमामध्ये कलम ४५क समाविष्ट करणाऱ्या या खंडान्वये.—

(क) पोट-कलम (२) मध्ये, अग्निशमन आणि जीवसंरक्षक परिनिरीक्षक यांची अर्हता व अनुभव, नियमांद्वारे विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

(ख) पोट-कलम (३) मध्ये, अग्निशमन आणि जीवसंरक्षक परिनिरीक्षक यांची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या, नियमांद्वारे विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

(ग) पोट-कलम (४) मध्ये, अग्निशमन आणि जीवसंरक्षक परिनिरीक्षक म्हणून काम करण्यासाठी लायसनसाठीच्या अर्जाचा नमुना व रीत आणि अर्जासोबत जोडावयाची फी आणि अर्जावर लावावयाचा न्यायालय फी मुद्रांक, नियमांद्वारे विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

(घ) पोट-कलम (५) मध्ये, लायसनचा नमुना, नियमांद्वारे विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

खंड २३.— अधिनियमामध्ये कलम ४८क समाविष्ट करणाऱ्या या खंडान्वये, **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, अनुसूची-एक मध्ये सुधारणा करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

२. वैधानिक अधिकार सोपविण्यासंबंधीचे वर नमूद केलेले प्रस्ताव हे सामान्य स्वरूपाचे आहेत.

सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक १०—महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक
उपाययोजना (सुधारणा) विधेयक, २०२३ याचे परिशिष्ट

(महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अधिनियम, २००६ यातील उतारे)

(सन २००७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३)

१. * * * *

२. या अधिनियमात, संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,—

व्याख्या.

(१) “इमारत” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, हा अधिनियम ज्या क्षेत्रात अंमलात असेल त्या क्षेत्रातील संबंधित नगरपालिका कायद्यामध्ये किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यांमध्ये जो अर्थ नेमून दिलेला असेल तोच अर्थ असेल ; आणि यात, जमिनीचा किंवा इमारतीचा समावेश असलेल्या जागा किंवा आवार, किंवा जमिनीचा किंवा इमारतीचा भाग मग तो, अधिकृत असेल किंवा नसेल, अशा इमारतीशी किंवा तिच्या भागाशी संबंधित असलेले उपगृह, कोणतेही असल्यास, आणि पेट्रोल, डिझेल किंवा गॅस मार्ग, २००७ च्या कोडाप्रमाणे यंत्रणा किंवा पंप यांचा समावेश होतो ;

स्पष्टीकरण.—या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, यातील “ इमारत ” या संज्ञेची व्याख्या, दुसऱ्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेली फी ज्या इमारतीसंबंधात आकारणीयोग्य असेल किंवा वसुलीयोग्य असेल अशा इमारतीलाच केवळ लागू होईल ;

(२) आणि (३) * * * *

(४) “ संचालक ” याचा अर्थ, राज्य शासनाने कलम १८ अन्वये, संचालक, महाराष्ट्र अग्निशमन सेवा, गट-अ, म्हणून नियुक्त केलेली व्यक्ती, असा आहे ;

(५) “ आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, आग प्रतिबंधक, नियंत्रण आणि अग्निशमन करण्यासाठी आणि आग लागल्यास जीव व मालमत्ता सुरक्षित ठेवण्याची सुनिश्चिती करण्यासाठी इमारत उप-विधीनुसार आवश्यक असतील किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेले कोणतेही कायदे किंवा भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता, २००५ यांच्या तरतुदीद्वारे किंवा तदन्वये आवश्यक असतील अशा उपाययोजना, असा आहे ;

(६) “ लायसनप्राप्त अभिकरण ” याचा अर्थ, स्थानिक प्राधिकरणाच्या किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या क्षेत्रामध्ये, या अधिनियमान्वये आवश्यक असतील अशा आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना हाती घेण्याकरिता किंवा त्यांची अंमलबजावणी करण्याकरिता किंवा इतर संबंधित कामे पार पाडण्याकरिता संचालकाकडून किंवा त्याच्या अधिकारितेखाली येणाऱ्या क्षेत्राच्या संबंधात मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याकडून किंवा नामनिर्देशित अधिकाऱ्याकडून लायसन देण्यात आलेली एखादी व्यक्ती अथवा व्यक्तींचा संघ, असा आहे ;

(७) * * * *

(८) “ भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता, २००५ ” याचा अर्थ, इमारती, जागा, आवार, कार्यशाळा, वखार व उद्योग यांमध्ये कार्यान्वित करावयाच्या आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अंतर्भूत असलेले, भारतीय मानक संस्थेने वेळोवेळी, सुधारणांसह किंवा सुधारणांशिवाय प्रकाशित केलेले पुस्तक, असा आहे ;

(९) “ नामनिर्देशित अधिकारी ” याचा अर्थ, विहित अर्हता धारण करणारा आणि संचालकाने किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याने नामनिर्देशित केलेला एखादा अधिकारी, असा आहे आणि यात, स्थानिक प्राधिकरणाने किंवा नियोजन प्राधिकरणाने या अधिनियमाच्या प्रयोजनांकरिता नामनिर्देशित केलेल्या अधिकाऱ्याचा समावेश होतो :

परंतु, कोणत्याही महानगरपालिकेच्या किंवा नगरपरिषदेच्या कक्षेत न येणाऱ्या क्षेत्रांकरिता, संचालक एखाद्या अधिकाऱ्यास “ नामनिर्देशित अधिकारी ” म्हणून नामनिर्देशित करील ; आणि निरनिराळ्या क्षेत्रांकरिता अशा निरनिराळ्या अधिकाऱ्यांना नामनिर्देशित करता येईल ;

(१०) ते (१३) * * *

(१४) “ संबंधित नगरपालिका कायदा ” याचा अर्थ,—

(क) मुंबई महानगरपालिका अधिनियम ;

(ख) मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका अधिनियम, १९४९ ;

(ग) नागपूर शहर महानगरपालिका अधिनियम, १९४८ ;

(घ) महाराष्ट्र नगर परिषदा, नगर पंचायती व औद्योगिक नगरी अधिनियम, १९६५, असा आहे ;

(१५) आणि (१६) * * *

आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाय-योजनांची तरतूद करावयाचे मालक वा भोगवटादार यांचे दायित्व.

३. (१) आग प्रतिबंधक आणि जीवसंरक्षक उपाययोजनांशी संबंधित असलेला आणि राज्यात त्या त्या वेळी अंमलात असलेला कोणताही कायदा किंवा त्याखाली तयार करण्यात आलेले नियम, विनियम किंवा उप-विधी यांच्या किंवा, भारताची राष्ट्रीय बांधकाम संहिता, २००५ याच्या तरतुदींना बाध न आणता, अनुसूची-एक मध्ये वर्गीकृत केलेल्या इमारतीच्या किंवा इमारतीच्या भागाचा मालक, किंवा मालक सापडत नसल्यास भोगवटादार हा, अशा इमारतीमध्ये किंवा इमारतीच्या भागामध्ये, उक्त अनुसूचीमध्ये त्या इमारतीसाठी विनिर्दिष्ट केलेल्या आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना, आणि किमान अग्निशमन यंत्रणा यांची तरतूद करील ; आणि मालक, किंवा यथास्थिति, भोगवटादार, अशी आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक साधनसामग्री, या अधिनियमाच्या किंवा नियमांच्या तरतुदींना अनुसरून, नेहमी दुरुस्त आणि कार्यक्षम स्थितीत ठेवील :

परंतु, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकाच्या लगतपूर्वी जिचे बांधकाम पूर्ण झाले आहे अशा इमारतीच्या किंवा तिच्या भागाच्या बाबतीत भोगवटादार, आणि पोट-कलम (२) च्या तरतुदींना अधीन राहून अशा दिनांकास जिचे बांधकाम चालू आहे अशा इमारतीच्या किंवा तिच्या भागाच्या बाबतीत मालक, हा, कलम ६ अन्वये त्याच्यावर बजावलेल्या नोटिशीत विनिर्दिष्ट केल्यानुसार, अशा जादा आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना हाती घेईल व पार पाडील.

स्पष्टीकरण.—या कलमान्वये अनुसूची-एकमध्ये नमूद केलेले आणि कलम ११ अन्वये अनुसूची-दोनमध्ये नमूद केलेले इमारतींचे वर्गीकरण हे भारताची राष्ट्रीय बांधकाम संहिता, २००५ याच्या तरतुदींअन्वये किंवा यथास्थिति, राष्ट्रीय आग सुरक्षा संघीय संस्थेने (यु.एस.ए.) वेळोवेळी, निर्धारित केलेल्या निकषांन्वये करण्यात आलेल्या इमारतीच्या वर्गीकरणास अनुरूप असेल.

“(१क) पोट-कलम (१) मध्ये किंवा या अधिनियमाच्या इतर कोणत्याही तरतुदीमध्ये किंवा त्यावेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, अनुसूची-एक मधील (ग-१) नुसार विनिर्दिष्ट केलेल्या भोगवट्याच्या म्हणजेच रुग्णालये, आरोग्यधाम व शुश्रूषागृहे यांच्या बाबतीत, जर अशा इमारती अनुसूची-एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या आग प्रतिबंधक यंत्रणा बसविण्याच्या किमान आवश्यकतांची पूर्तता करीत असतील तर, ३० मीटरपेक्षा जास्त परंतु ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या इमारतीस परवानगी देता येईल.” ;

(२) आणि (३) * * *

४. ते ८. * * *

लायसनप्राप्त अभिकरण म्हणून कार्य करण्यासाठी लायसन देण्याचा अधिकार.

९. (१) मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याला, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, त्याला योग्य वाटेल अशा कोणत्याही व्यक्तीस किंवा व्यक्तींच्या संघास लायसनप्राप्त अभिकरण म्हणून कार्य करण्याकरिता लायसन देता येईल.

(२) असे लायसन मिळविण्याचा किंवा त्याचे नवीकरण करण्याचा उद्देश असलेली कोणतीही व्यक्ती, त्यासाठी मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याकडे विहित नमुन्यात आणि विहित रीतीने अर्ज करील. त्या अर्जावर पाच रुपयांचा न्यायालय फी मुद्रांक लावलेला असेल आणि त्यासोबत विहित फी भरलेली असेल.

(३) असा अर्ज मिळाल्यावर, मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यास, त्याला योग्य वाटेल अशी चौकशी केल्यानंतर, एकतर एका वर्षाच्या कालावधीसाठी विहित नमुन्यात लायसन देता येईल किंवा तेवढ्याच कालावधीसाठी त्याचे नवीकरण करता येईल, किंवा लेखी कारणे नोंदवून, आदेशाद्वारे लायसन देण्यास वा त्याचे नवीकरण करण्यास नकार देता येईल.

(४) जिला लायसन देण्यात आले असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीने या अधिनियमाच्या किंवा नियमांच्या कोणत्याही तरतुदींचे उल्लंघन केले आहे अथवा लायसनच्या शर्तीचे अनुपालन करण्यास कसूर केली आहे अथवा अक्षमता, गैरवर्तणूक किंवा अन्य कोणत्याही गंभीर कारणावरून ती अयोग्य आहे असे मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यास सकारण वाटत असेल तर, मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याला, त्या व्यक्तीला कारण दाखविण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, कारणे लेखी नोंदवून, आदेशाद्वारे ते लायसन तहकूब करता येईल किंवा रद्द करता येईल.

(५) संचालकास व नामनिर्देशित अधिकाऱ्यास त्यांच्या संबंधित अधिकारिता क्षेत्रांत या कलमाखालील अधिकारांचा देखील वापर करता येईल.

१०. (१) लायसनप्राप्त अभिकरणाव्यतिरिक्त अन्य कोणतीही व्यक्ती, कोणत्याही जागेत किंवा इमारतीत अथवा तिच्या भागात आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांची तरतूद करण्याचे काम पार पाडणार नाही किंवा त्यासंबंधात पार पाडणे आवश्यक असेल अशी इतर कार्ये पार पाडणार नाही :

लायसनप्राप्त
अभिकरणाने
आग प्रतिबंधक
व जीवसंरक्षक

परंतु, मालकास किंवा भोगवटादारास, अशा कोणत्याही जागेत किंवा इमारतीत अथवा तिच्या भागामध्ये, लेखी नमूद करावयाच्या कोणत्याही कारणास्तव लायसनप्राप्त अभिकरणामार्फत आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांची तरतूद करणे शक्य होणार नाही याबाबत, मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यांची खात्री पटली तर, तो त्याला योग्य वाटेल अशा कोणत्याही व्यक्तीस किंवा व्यक्तींना असे काम पार पाडण्यास प्राधिकृत करू शकेल आणि अशा प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीने किंवा व्यक्तींनी पार पाडलेले कोणतेही काम हे, लायसन प्राप्त अभिकरणाने पार पाडले असल्याचे मानण्यात येईल.

उपाय-
योजनांची
तरतूद
करण्याचे काम
पार पाडणे.

(२) * * * *

११. (१) राज्य शासन, याबाबतीत, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे नियत करील अशा दिनांकापासून व या अधिनियमाच्या तरतुदींना अधीन राहून, हा अधिनियम ज्यांना लागू होतो अशा स्थानिक प्राधिकरणाच्या किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या (यात यापुढे अन्यथा उल्लेख केला असेल त्या व्यतिरिक्त, या संपूर्ण अधिनियमात ज्याचा निर्देश एकत्रितरीत्या “ प्राधिकरण ” असा केला आहे) क्षेत्रांमधील, अनुसूची दोन-मध्ये (या प्रकरणामध्ये यापुढे जिचा निर्देश “ उक्त अनुसूची ” असा केला आहे) विनिर्दिष्ट केलेल्या वेगवेगळ्या प्रकारच्या इमारतींच्या सर्व मालकांवर, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, या प्रकरणाच्या तरतुदीद्वारे किंवा तदन्वये विनिर्दिष्ट केलेल्या दराने अग्निशमन सेवा फी आकारण्यात येईल ; आणि वेगवेगळ्या प्रकारच्या इमारतींकरिता आणि वेगवेगळ्या प्राधिकरणांच्या वेगवेगळ्या क्षेत्रांकरिता, असे निरनिराळे दिनांक नियत करता येतील.

फी बसवणे आणि
तीमध्ये वाढ किंवा
घट करणे.

(२) अशा फीचा दर, सुरुवातीला यापैकी कोणत्याही प्राधिकरणाच्या क्षेत्रात असलेल्या आणि उक्त अनुसूचीचे भाग एक, भाग दोन किंवा यथास्थिति, भाग तीन या प्रत्येक भागाच्या स्तंभ २ मध्ये वर्गीकृत केलेल्या प्रत्येक प्रकारच्या इमारतीच्या संबंधात प्रत्येक उप-स्तंभ (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या दराने असेल ; परंतु तो उपरोक्त, भाग एकचे स्तंभ (३), (४), (५), (६) व (७) किंवा भाग दोनचे स्तंभ (३), (४), (५) व (६) किंवा यथास्थिति, भाग तीनचे स्तंभ (३) व (४) यांच्या प्रत्येकाच्या उप-स्तंभ (२) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किमान फीला अधीन राहून असेल.

(३) प्राधिकरणास, या प्रकरणाच्या अन्य तरतुदींना अधीन राहून, वेळोवेळी, वार्षिक फीसह, फीचा दर वाढविता येईल आणि अशा वाढविलेल्या दराने फी आकारता येईल :

परंतु, प्राधिकरणास, या प्रकरणातील अन्य तरतुदींना अधीन राहून, असा वाढविलेला दर, वेळोवेळी, कमी करता येईल आणि अशा कमी केलेल्या दराने फी आकारता येईल ; असे असले तरी, कोणत्याही बाबतीत हा दर उक्त अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी करण्यात येणार नाही.

(४) पोट-कलम (३) अन्वये वाढवावयाचा किंवा कमी करावयाचा फीचा दर निर्धारित करताना, प्राधिकरण, कलम २५ अन्वये स्थापन केलेल्या अग्निशमन संरक्षण निधीतील उपलब्ध शिल्लक रक्कम आणि अग्निशमन सेवेचे अंदाजित उत्पन्न व खर्च (कोणत्याही भांडवली खर्चासह) विचारात घेईल आणि केलेल्या किंवा करावयाच्या खर्चाचा या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाडण्याशी वाजवी परस्परसंबंध आहे याची सुनिश्चिती करील.

	(५)	*	*	*	*	*
प्राधिकरणाने फी मध्ये वाढ करण्यापूर्वी किंवा वाढविलेल्या फी मध्ये घट करण्यापूर्वी प्रारंभिक कार्यपद्धती अनुसरणे.	१२. (१)	*	*	*	*	*
	(२)	राज्य शासनास, शासकीय राजपत्रात आदेश प्रसिद्ध करून, प्राधिकरणाच्या उक्त प्रस्तावाला मंजुरी देता येईल आणि ज्या दिनांकास किंवा ज्या दिनांकानंतर तो प्रस्ताव अंमलात आणण्यात येईल तो दिनांक अशा आदेशात विनिर्दिष्ट करता येईल.				
	(३) (क)	प्राधिकरण, त्याच्या कार्यालयाच्या सूचना फलकावर उक्त आदेश लावील आणि त्याच्या अधिकारक्षेत्रातील रहिवाशांना अशा प्रकारे लावलेल्या आदेशातील विषयाबाबतची माहिती देण्यासाठी स्थानिक वृत्तपत्रामध्ये एक सूचना देखील प्रसिद्ध करील.				

(ख) ज्या दराने फी आकारावयाची ते फीचे दर कलम ११ च्या पोट-कलम (३) अन्वये वाढविण्यात किंवा कमी करण्यात आले असतील तर, त्याद्वारे बाधित झालेल्या इमारतीच्या मालकांना किंवा भोगवटाधारकांना त्याची कोणतीही स्वतंत्र नोटीस देण्याची आवश्यकता असणार नाही.

वार्षिक फी बसविणे आणि तीमध्ये वाढ किंवा घट करणे.	१३. (१)	कलम २५ च्या पोट-कलम (३) मध्ये नमूद केलेल्या प्रयोजनांसाठीचे खर्च भागविण्याकरिता तसेच नियमित तपासणी व निरीक्षण यांवरील खर्च आणि मालकांनी किंवा भोगवटाधारकांनी आवश्यक यंत्रणा योग्य स्थितीत ठेवाव्यात आणि त्यांच्याकडून त्या ठेवल्या जाव्यात याकरिता होणारे इतर आनुषंगिक खर्च भागविण्याकरिता रकमेची तरतूद करण्यासाठी आणि अनुसूची-दोनच्या भाग एक, दोन किंवा यथास्थिति, भाग तीनच्या स्तंभ (२) मध्ये वर्गीकृत केलेल्या प्रत्येक प्रकारच्या इमारतीच्या बाबतीत उक्त अनुसूचीच्या उक्त भागांच्या संबंधित स्तंभांमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किमान फीच्या एक टक्का या दराने आणखी वार्षिक फी देखील आकारण्यात येईल.				
--	---------	--	--	--	--	--

(२) प्राधिकरणास, या प्रकरणाच्या अन्य तरतुदींना अधीन राहून, वार्षिक फीचा दर, वेळोवेळी, वाढविता किंवा कमी करता येईल आणि अशी वाढविलेली किंवा कमी केलेली फी आकारता येईल.

(३) * * * * *

१४. (१) या अधिनियमाच्या प्रारंभानंतर ज्या इमारतीच्या बांधकामासाठी प्राधिकरणाच्या परवानगीची आवश्यकता आहे अशा इमारतीचे बांधकाम करण्याचा जिचा उद्देश आहे किंवा जिने अशा इमारतीच्या बांधकामास सुरुवात केली आहे अशी कोणतीही व्यक्ती, मग तिने अशा परवानगीकरिता अर्ज केला असो किंवा नसो—त्या संबंधात देय असलेल्या फीची आकारणी करण्याकरिता विहित करण्यात येईल अशा वेळेत व अशा रीतीने प्राधिकरणाकडे अर्ज करील.

(२) प्राधिकरण, इमारतीचे बांधकाम करणाऱ्या एखाद्या व्यक्तीने अशा प्रकारे केलेल्या अर्जावर किंवा जर तिने असा अर्ज केला नसेल तर, अशी रक्कम देण्यास पात्र असणाऱ्या व्यक्तीवर लेखी नोटीस बजावल्यानंतर आणि प्राधिकरणाच्या संबंधित अधिकाऱ्याकडून त्याबाबतीत अहवाल मागविल्यानंतर आणि उपरोक्त अहवाल विचारात घेतल्यानंतर, अशा प्रकारे, फीची आकारणी करावी किंवा नाही आणि अशी आकारणी करावयाची झाल्यास,—त्या बांधकामाच्या संबंधात किती फी आकारणीयोग्य असेल हे ठरवील आणि संबंधित व्यक्तीला आपले म्हणणे मांडण्याची संधी दिल्यानंतर, अशा व्यक्तीकडून देय असलेली फीची रक्कम निर्धारित करील आणि त्या व्यक्तीस अशा निर्धारणाची लेखी नोटीस देईल :

परंतु,—

(क) इमारतीचे बांधकाम करण्याची परवानगी दिली नसेल, त्याबाबतीत, प्राधिकरणास, फीचे निर्धारण पुढे ढकलता येईल ;

(ख) जर अर्ज, इमारतीच्या बांधकामाशी संबंधित असेल तर, अर्जदाराचा, बांधकाम पार पाडणे शक्य व्हावे इतपत त्या जमिनीत किंवा इमारतीत हितसंबंध आहे अथवा तो अर्जदार असे हितसंबंध संपादन करण्यास समर्थ आहे आणि प्राधिकरण निर्धारित करील अशा कालावधीत अर्जदार बांधकाम पार पाडील, याबद्दल प्राधिकरणाची खात्री होईपर्यंत, त्यास, अशा संबंधित व्यक्तीकडून देय असलेल्या फीच्या रकमेचे निर्धारण करण्याचे नाकारता येईल.

(३) * * * * *

(४) या अधिनियमान्वये आकारणीयोग्य असलेली वार्षिक फी मालकांकडून किंवा भोगवटादाराकडून, विद्यमान असलेल्या इमारतीच्या बाबतीत, कलम ११ च्या पोट-कलम (१) अन्वये नेमून दिलेल्या दिनांकापासून आणि जिचे बांधकाम अशा दिनांकानंतर पूर्ण झाले आहे अशा इमारतीच्या बाबतीत, प्राधिकरणाने अशा इमारतीच्या संबंधात दिलेल्या भोगवटा प्रमाणपत्राच्या दिनांकापासून, देय असेल आणि ती आगाऊ सहामाही हप्त्यामध्ये किंवा संबंधित नगरपालिका कायद्यान्वये किंवा यथास्थिति, प्राधिकरणाच्या अधिकारक्षेत्रामध्ये त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यान्वये ज्या रीतीने मालमत्ता कर देय असेल त्याच रीतीने देय असेल :

परंतु, या पोट-कलमान्वये फी भरण्याचे भोगवटादाराचे दायित्व हे, केवळ त्याच्या भोगवट्याखाली असलेल्या बांधीव क्षेत्राच्या संबंधात देय असणारी फी तसेच अशा इमारतीमधील किंवा तिच्या भागामधील सामाईक सुविधांचा समावेश असलेल्या क्षेत्रामधील त्याचा हिस्सा यापुरतेच मर्यादित असेल.

स्पष्टीकरण.—या अधिनियमान्वये, फी निर्धारित करण्याच्या प्रयोजनांकरिता, बांधीव क्षेत्र म्हणजे स्थूल बांधीव क्षेत्र असेल, आणि त्यात, वास्तुशास्त्रज्ञाने प्रमाणित केलेल्या आणि इमारतीच्या बांधकामाच्या परवानगीसाठी केलेल्या अर्जासह प्राधिकरणाकडे सादर केलेल्या इमारतीच्या नकाशामध्ये दाखवल्याप्रमाणे, सुविधाधिकार क्षेत्र, पादयष्टी (स्टिल्ट), जिना, उद्वाहन, ओटी (लॉबी), बोळ (पॅसेज), सज्जा, कमानीचा भाग आणि आश्रय क्षेत्र यांचा समावेश होतो. या प्रयोजनाकरिता, बांधीव क्षेत्राची मोजणी करताना त्याचा, चटई क्षेत्र निर्देशांकाशी आणि अन्य कोणत्याही रीतीने मोजणी केलेल्या बांधीव क्षेत्राशी कोणताही संबंध असणार नाही.

(५) * * * * *

(६) प्राधिकरण, त्याच्या अधिकारितेत येणाऱ्या क्षेत्राच्या संबंधात, त्या क्षेत्रातील कोणत्याही इमारतीच्या बांधकामाच्या संबंधात, या अधिनियमाखाली देय असलेली, सर्व फी गोळा करील.

स्पष्टीकरण.—शंका निरसनाकरिता, असे स्पष्ट करण्यात येते की, जेव्हा कोणत्याही दोन किंवा अधिक प्राधिकरणांचे अधिकार क्षेत्र परस्पर व्याप्त होत असेल तेव्हा, ज्या प्राधिकरणास, ते ज्या कायद्यान्वये कार्य करीत असेल त्या कायद्याच्या तरतुदींद्वारे किंवा तदन्वये इमारतीचे बांधकाम करण्याची परवानगी देण्याचा अधिकार प्रदान करण्यात आला असेल, ते प्राधिकरण या कलमाच्या प्रयोजनांकरिता प्राधिकरण असेल.

(७) (क) पोट-कलम (८) च्या तरतुदींना अधीन राहून कोणत्याही इमारतीच्या संबंधात देय असलेली फी व कोणतेही व्याज देय असल्यास, ते व्याज हे एकत्रितपणे अशी इमारत आणि तिला जोडून असलेली जमीन यांवरील प्रथम भार असेल ; मात्र हा भार, शासनाला त्यावर कोणताही जमीन महसूल देय असल्यास तो प्रथम चुकता करण्याच्या अधीन राहून असेल.

(ख) कोणत्याही व्यक्तीकडून कोणत्याही इमारतीच्या संबंधात, वसुलीच्या दिनांकापर्यंत देय झालेल्या व्याजासह देय असणारी फी, अशा इमारतीच्या मालकांकडून किंवा भोगवटादारांकडून किंवा यथास्थिति, अशा इमारतीमध्ये हितसंबंध असणाऱ्या त्याच्या उत्तराधिकाऱ्याकडून, संबंधित नगरपालिका कायद्यान्वये किंवा, यथास्थिति, प्राधिकरणाच्या अधिकारक्षेत्रामध्ये त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यान्वये ज्या रीतीने मालमत्ता कर देय असेल त्याच रीतीने, वसुलीयोग्य असेल :

परंतु, फी भरण्याचे भोगवटादाराचे दायित्व हे केवळ त्याच्या भोगवट्याखाली असलेल्या बांधीव क्षेत्राच्या संबंधात देय असणारी फी तसेच अशा इमारतीमधील किंवा तिच्या भागामधील सामाईक सुविधांचा समावेश असलेल्या क्षेत्रामधील त्याचा हिस्सा यापुरतेच मर्यादित असेल.

(८) * * * * *

१५. * * * * *

फी मध्ये वाढ करण्यासाठी किंवा वाढवलेली फी कमी करण्यासाठी प्राधिकरणास फर्माविण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार.

१६. (१) अग्निशामक साधनसामग्री व साहित्य खरेदी करण्यासाठी आणि ते बाळगण्यासाठी आणि त्याचे परिरक्षण करण्यासाठी जो खर्च करणे आवश्यक असेल असा, कोणताही खर्च भागविण्यासाठी किंवा अग्निशमन सेवा पुरविण्याच्या किंवा सर्वसाधारणपणे अग्निशमन कामे पार पाडण्याच्या संबंधातील गरजा भागविण्याकरिता अधिकारी, कर्मचारीवर्ग किंवा सेवक वर्ग यांच्या पदांची निर्मिती करण्यासाठी, कोणत्याही प्राधिकरणाच्या आग सुरक्षा निधीमधील शिल्लक रक्कम अपुरी आहे किंवा अशी शिल्लक रक्कम ही, उपरोक्त प्रयोजनांसाठी असलेल्या गरजेपेक्षा अधिक आहे, असे राज्य शासनास दिसून आले तर, राज्य शासनास शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, उक्त अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या दराने फीचा दर वाढविण्यास किंवा कमी करण्यास, प्राधिकरणास, फर्मावता येईल ; तथापि, अशा प्रकारे दर कमी केल्यामुळे, उक्त अनुसूचीमधील संबंधित उप स्तंभामध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किमान दरांना बाधा पोहोचता कामा नये.

(२) * * * * *

१७. * * * * *

प्रकरण पाच

अग्निशमन सेवा संचालक

संचालकाची आणि संचालकाला सहाय्य करण्यासाठी इतर अधिकारी व कर्मचारीवर्ग यांची नेमणूक.

१८. (१) राज्य शासन, अग्निशमन सेवा संचालक म्हणून एका व्यक्तीची नेमणूक करील आणि या अधिनियमाअन्वये किंवा त्याअन्वये केलेल्या नियमांन्वये संचालकाला असलेले त्याचे अधिकार वापरताना अथवा कर्तव्य किंवा कार्ये पार पाडताना, सहाय्य करण्यासाठी, वेळोवेळी आवश्यक असतील असे इतर अधिकारी व कर्मचारीवर्ग यांची नियुक्ती करील.

(२) अशाप्रकारे नेमणूक केलेल्या संचालकाचे अग्निशमन सेवांच्या बाबतीत, संपूर्ण राज्य हे अधिकारक्षेत्र असेल.

(३) * * * * *

संचालकाचे अधिकार व कर्तव्ये वा कार्ये.

१९. कलम १८ च्या पोट-कलम (३) च्या तरतुदींना बाध न आणता, संचालक,—

(एक) संचालकाच्या कार्यालयात विभाग प्रमुख म्हणून कार्य करील ;

(दोन) अग्निशमन सेवांच्या विकासाकरिता केंद्र सरकार व राज्य शासन यांच्याशी संपर्क ठेवील ;

(तीन) राज्यातील अग्निशमन सेवांच्या विकासाशी संबंधित धोरणे तयार करील आणि राज्य शासनाची मान्यता मिळाल्यावर त्यांची अंमलबजावणी करण्यासाठी उपाययोजना करील ;

(चार) आग प्रतिबंधक व आग सुरक्षाविषयक उपाययोजनांच्या बाबतीत सर्व प्राधिकरणांचे पर्यवेक्षण करील व त्यावर नियंत्रण ठेवील ; आणि राज्य शासनाच्या मान्यतेच्या अधीन राहून, कोणत्याही प्राधिकरणास ते उपलब्ध करून देत असलेल्या किंवा त्याने उपलब्ध करून देणे आवश्यक असलेल्या अग्निशमन सेवांच्या संबंधात, निदेश देईल ;

(पाच) महाराष्ट्र राज्यातील अग्निशमन सेवांचा दर्जा अद्ययावत करण्याच्या दृष्टीने राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील चर्चासत्रांमध्ये राज्य शासनाचे प्रतिनिधित्व करील ;

(सहा) प्राधिकरणांकडून अग्निशमन सेवांचे परिणामकारक कार्यान्वयन होण्यासाठी अग्निशामक साधनसामग्री, अग्निशामक साहित्य व अग्निशमन कार्यासाठी असलेले मनुष्यबळ यांचा नियतकालिक आढावा घेण्याच्या संबंधात, योजना व प्रस्ताव तयार करील व ते राज्य शासनाला सादर करील ;

(सात) मोठी आग, घर कोसळणे आणि इतर आणीबाणीच्या किंवा आपत्तीच्या प्रसंगाच्या बाबतीत, प्रभावी उपाययोजना करील किंवा करण्याची व्यवस्था करील ;

(आठ) आगीच्या कारणाची चौकशी करील किंवा चौकशी करण्याची व्यवस्था करील आणि आग लागू नये म्हणून करावयाच्या सावधगिरीच्या उपाययोजना कार्यान्वित करण्याकरिता प्राधिकरणांना सल्ला देईल ;

(नऊ) प्राधिकरणांकडून चालविण्यात येणाऱ्या अग्निशमन दलांमध्ये आधीच सेवेत असणाऱ्या अधिकाऱ्यांना व कर्मचारीवर्गाला प्रशिक्षण देण्याकरिता तसेच खाजगी क्षेत्रातील विविध उद्योग, वाणिज्यिक व व्यापारी आस्थापना यांच्या गरजा भागविण्यासाठी आणि त्यांच्या अधिकाऱ्यांना किंवा कर्मचारीवर्गाला प्रशिक्षण देण्याकरिता किंवा त्यांना प्रशिक्षित व अर्हताप्राप्त अग्निशमन सेवा कर्मचारीवर्ग पुरविण्यासाठी अतिरिक्त अग्निशमन प्रशिक्षण केंद्र किंवा केंद्रे उभारण्यासाठी राज्य शासनाला सल्ला देईल ;

(दहा) कोणत्याही भागातील आग विझवण्याच्या प्रयोजनाकरिता, कोणत्याही प्राधिकरणाकडील किंवा कोणत्याही संस्थेकडील किंवा व्यक्तीकडील जे अग्निशामक साहित्य त्याच्या मते आवश्यक असेल, त्या अग्निशामक साहित्याची मागणी करील ; आणि ज्या प्राधिकरणाच्या क्षेत्रात अशी अग्निशमन कार्यवाही करणे आवश्यक असेल त्या प्राधिकरणाकडून अशा अग्निशामक साहित्याच्या संबंधात देय असणारी नुकसानभरपाईची रक्कम निर्धारित करील ;

(अकरा) या अधिनियमाच्या तरतुदीद्वारे किंवा तदन्वये त्यास प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करील आणि त्याच्याकडे सोपवलेली अशी इतर कर्तव्ये किंवा त्याला नेमून दिलेली अशी इतर कार्ये पार पाडील.

२०. * * * * *

२१. (१) स्थानिक प्राधिकरणांच्या आणि नियोजन प्राधिकरणांच्या अधिकार क्षेत्रांतील विवक्षित उद्योग आणि मोठ्या वाणिज्यिक व व्यापारी आस्थापना व इमारती यांमधील आगीचे संभाव्य धोके तसेच त्याठिकाणी जितक्या अग्निशमन केंद्रांची तरतूद करणे व ती चालविणे आवश्यक आहे त्यांची संख्या लक्षात घेऊन, त्या त्या स्थानिक प्राधिकरणांच्या व नियोजन प्राधिकरणांच्या अधिकारक्षेत्रातील अग्निशमन सेवांच्या गरजा भागविण्याच्या दृष्टीने पुरेसे अधिकारी व कर्मचारी पुरविण्यासाठी, अशा प्राधिकरणांचे पुढीलप्रमाणे वर्गीकरण करण्यात येईल :-

(क) बृहन्मुंबई महानगरपालिका ;

(ख) १५ लाखांहून अधिक किमान लोकसंख्या असलेल्या महानगरपालिकांचे वर्गीकरण “ अ ” वर्ग महानगरपालिकांमध्ये करण्यात येईल ;

(ग) ५ लाख ते १५ लाख पर्यंत लोकसंख्या असलेल्या महानगरपालिकांचे वर्गीकरण “ ब ” वर्ग महानगरपालिकांमध्ये करण्यात येईल ;

(घ) खंड (क), (ख) किंवा (ग) मध्ये न मोडणाऱ्या इतर सर्व महानगरपालिकांचे वर्गीकरण “ क ” वर्ग महानगरपालिकांमध्ये करण्यात येईल ;

(ड) नगरपरिषदा, नगर पंचायती, औद्योगिक नगरी व नियोजन प्राधिकरणे यांचे वर्गीकरण “ ड ” वर्ग नगरपरिषदा, नगर पंचायती, औद्योगिक नगरी व नियोजन प्राधिकरणे यांमध्ये करण्यात येईल.

(२) ते (५) * * * *

महाराष्ट्र
अग्निशमन सेवा
निर्माण करणे
आणि तत्संबंधित
तरतुदी.

२२. (१) या अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये, कार्ये आणि कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी, राज्य शासनास, महानगरपालिका, नगरपरिषदा, नगर पंचायती, औद्योगिक नगरी आणि नियोजन प्राधिकरणे यांच्या अधिकाऱ्यांची, सेवेच्या अटी व शर्ती एकसमान असलेली अत्यंत कार्यक्षम अशी अग्निशमन सेवा निर्माण करण्यासाठी, आवश्यक व इष्ट वाटल्यास, या अधिनियमामध्ये किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, **शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे,—**

(क) कलम २१ च्या पोट-कलम (२) आणि (३) मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे सर्व किंवा कोणत्याही वर्गाच्या किंवा वर्गांच्या महानगरपालिका, नगरपरिषदा, नगर पंचायती, औद्योगिक नगरी किंवा नियोजन प्राधिकरणे यांच्याबाबतीत, पुढे उल्लेखिलेल्या अधिकाऱ्यांचा समावेश असलेल्या (त्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा नावांनी संबोधल्या जाणाऱ्या) एक वा अनेक अग्निशमन सेवा निर्माण करता येतील,—

(एक) अशा प्राधिकरणांचे किंवा त्यांपैकी कोणत्याही प्राधिकरणाचे मुख्य अग्निशमन अधिकारी, आणि

(दोन) कलम २१ ची पोट-कलमे (२) आणि (३) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेले इतर सर्व किंवा त्यांपैकी कोणतेही अधिकारी ;

(ख) अशा प्रत्येक अग्निशमन सेवेमध्ये, त्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा वर्गाचा, संवर्गाचा आणि पदांचा (पदांच्या दर्जासह) समावेश असेल आणि या प्रत्येक वर्गातील किंवा संवर्गातील अधिकाऱ्यांची प्रारंभिक संख्या ही, त्यात विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे असेल, असा निदेश वेळोवेळी देता येईल, आणि

(ग) अशा कोणत्याही वर्गामधील किंवा संवर्गामधील अधिकारी हे, त्या अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा, राज्य शासनाच्या सेवेतील असतील, असाही निदेश देता येईल.

(२) राज्य शासनास, परीक्षा घेऊन वा अन्यप्रकारे सेवाप्रवेश देण्याची पद्धत त्याचप्रमाणे कोणत्याही प्राधिकरणांमध्ये आधीपासूनच काम करीत असलेल्या व्यक्तीला किंवा व्यक्तींना या कलमान्वये अथवा अन्यथा निर्माण करण्यात आलेल्या अग्निशमन सेवेमध्ये किंवा सेवांमध्ये सामावून घेण्यासाठीच्या तरतुदी, विनियमित करण्यासाठी आणि ज्यांनी सामावले न जाण्याचा पर्याय निवडला असेल किंवा ज्यांना सामावून घेणे शक्य नसेल किंवा ज्यांनी सेवानिवृत्त होण्याचे ठरविले असेल अशा व्यक्तींना भरपाई, निवृत्तिवेतन किंवा उपदान किंवा तत्सम सेवासमाप्ती लाभ देण्यासाठीचे नियम करता येतील आणि अशा अग्निशमन सेवांमध्ये नियुक्त करण्यात आलेल्या किंवा सामावून घेण्यात आलेल्या व्यक्तींच्या तसेच या पोट-कलमान्वये निर्माण करण्यास आलेल्या अशा सेवांमध्ये नियुक्त केलेल्या किंवा सामावून घेतलेल्या व्यक्तींच्या बाबतीतील, सेवा शर्ती आणि ज्या प्राधिकरणामध्ये या व्यक्ती अशा नियुक्तीच्या किंवा समावेशनाच्या दिनांकास काम करत असतील अशा प्राधिकरणाच्या अधिकारक्षेत्रात त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याद्वारे अथवा तदन्वये करण्यात आलेल्या तरतुदींच्या आधारे त्यांना लागू असलेल्या, अधिकारी आणि कर्मचारी यांच्या शिक्षेच्या संबंधातील तरतुदी अंमलात असण्याचे बंद होईल :

परंतु, असा अंमल बंद होण्यामुळे सामावून घेतलेल्या अधिकाऱ्यांच्या संबंधात, अशा समावेशनापूर्वी केलेल्या किंवा करण्याचे वर्जिलेल्या कोणत्याही गोष्टींच्या बाबतीत अशा तरतुदींच्या पूर्वीच्या अंमलावर कोणताही परिणाम होणार नाही :

परंतु आणखी असे की, कोणत्याही अधिकाऱ्यास नियुक्तीच्या दिवसाच्या लगतपूर्वी लागू असलेल्या सेवेच्या अटी व शर्तीमध्ये, राज्य शासनाची पूर्वमान्यता असेल त्याव्यतिरिक्त त्याचे अहित होईल अशा प्रकारे बदल करण्यात येणार नाहीत.

(३) पोट-कलम (२) अन्वये करण्यात आलेल्या कोणत्याही नियमांमध्ये अन्यथा तरतूद केली असेल त्या व्यतिरिक्त, वेळोवेळी सुधारणा केलेले आणि राज्यात त्या त्या वेळी अंमलात असलेले आणि राज्य शासनाच्या संबंधित सेवा-वर्गातील अधिकाऱ्यांना लागू असलेले सर्व नियम, विनियम किंवा आदेश हे, अशा कोणत्याही सेवेत

नियुक्त केलेल्या किंवा सेवेत सामावून घेतलेल्या अधिकाऱ्यांना लागू असण्याचे चालू राहिल आणि जोपर्यंत याबाबतीत इतर नियम, विनियम किंवा आदेश करण्यात वा काढण्यात येत नाहीत तोपर्यंत अथवा राज्य शासनास वेळोवेळी **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे आणि अन्य कोणत्याही विहित रीतीने करता येतील अशा फेरबदलांना अधीन राहून, ते या अधिनियमाखाली करण्यात आलेले नियम, विनियम किंवा काढण्यात आलेले आदेश असल्याचे मानण्यात येईल.

(४) कलम २१ च्या पोट-कलम (५) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, या कलमान्वये अशा कोणत्याही अग्निशमन सेवेमध्ये अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करण्याचा, तसेच त्यांची पदोन्नती, बदली करण्याचा आणि सेवेच्या कोणत्याही शर्तीशी संबंधित सर्व बाबींसंबंधातील अधिकार, राज्य शासनाकडे किंवा राज्य शासनाने त्या प्रयोजनासाठी यथोचितरीत्या प्राधिकृत केले असेल तेव्हा संचालकाकडे निहित असेल.

(५) या कलमान्वये निर्माण केलेल्या कोणत्याही अग्निशमन सेवेतील अधिकारी हे, राज्य शासनाचे सेवक असतील ; परंतु, ते त्यांचे वेतन व भत्ते यांच्या रकमा थेट नगरपालिका निधीतून अथवा नियोजन प्राधिकरणाच्या निधीतून घेतील.

(६) या कलमान्वये निर्माण केलेल्या कोणत्याही अग्निशमन सेवेतील अधिकाऱ्यांसाठी, पोट-कलम (५) अन्वये नगरपालिका निधीतून किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या निधीतून काढण्यात येणाऱ्या रकमांव्यतिरिक्त, त्यांचे निवृत्तिवेतन, रजा आणि भत्ते यांसाठी राज्य शासन निर्धारित करील अशी खर्चाची रक्कम आणि या कलमान्वये निर्माण केलेल्या एक वा अनेक अग्निशमन सेवांचा कारभार पाहण्यासाठी राज्य शासनाने केलेल्या सर्व खर्चाच्या रकमा दरवर्षी नगरपालिकेच्या किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या निधीतून राज्य शासनाला प्रदान करण्यात येतील. जर अशी कोणतीही नगरपालिका किंवा नियोजन प्राधिकरण यांनी अशा रकमा आणि खर्च (किंवा अशा अधिकाऱ्यांचे वेतन व भत्ते) याबाबतीत विहित केलेल्या कालावधीत देण्यात कसूर केली तर, कलम २० च्या पोट-कलम (३) च्या तरतुदी, त्या कलमान्वये द्यावयाचे खर्च आणि पारिश्रमिक यांचे प्रदान न केल्याच्या बाबतीत त्या जशा लागू होतात, त्याचप्रमाणे अशा खर्चाच्या रकमांच्या (किंवा अशा अधिकाऱ्यांचे वेतन व भत्ते) यांच्या प्रदानाबाबत लागू होतील.

२३. * * * *

२४. या अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये अन्यथा तरतूद केली असेल त्याव्यतिरिक्त, कोणत्याही प्राधिकरणाच्या विद्यमान अग्निशमन पथकावर किंवा अग्निशमन सेवेवर, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वीच्या दिनांकास, एकतर मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा अग्निशमन अधिकारी किंवा (कोणत्याही पदनामाने संबोधला जाणारा) कर्मचारीवर्ग किंवा कर्मचारी किंवा सेवक म्हणून पद धारण करणारी प्रत्येक व्यक्ती, अशा दिनांकापूर्वी तिला लागू होत्या त्याच अटी व शर्तीवर पद धारण करणे पुढे चालू ठेवील आणि पूर्वीच्याच अधिकाराचा वापर करील व पुढे चालू ठेवणे. पूर्वीचीच कर्तव्ये पार पाडील आणि त्याव्यतिरिक्त या अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये तिला प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करील व तिच्यावर सोपविण्यात आलेली कर्तव्ये पार पाडील.

२५. आणि २६. * * * *

२७. (१) कोणत्याही भागात आग लागली असेल त्या प्रसंगी, संचालकास किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यास किंवा त्या ठिकाणी अग्निशमनाच्या कामाचा प्रभारी असणाऱ्या अन्य कोणत्याही अग्निशमन अधिकाऱ्यास,—

आग लागली असेल अशा प्रसंगी संचालकाचे किंवा अग्निशमन अधिकाऱ्याचे अधिकार.

(क) ज्याच्या उपस्थितीमुळे, आग विझविण्याच्या किंवा जीव किंवा मालमत्ता वाचवण्याच्या कामामध्ये हस्तक्षेप होत असेल किंवा व्यत्यय येत असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीस दूर करता येईल किंवा कोणत्याही अन्य अग्निशमन अधिकाऱ्यास किंवा अग्निशमन कर्मचाऱ्यास त्यास दूर करण्याचा आदेश देता येईल ;

(ख) जिथे आगीने पेट घेतला आहे तेथील किंवा त्याच्या जवळचा कोणताही रस्ता किंवा मार्ग बंद करता येईल ;

(ग) आग विझवण्याच्या प्रयोजनाकरिता, पाण्याची रबरी नळी किंवा उपकरणे नेता येण्यासाठी कोणतीही जागा फोडून आत शिरता येईल किंवा आरपार भोक पाडता येईल अथवा ती पूर्णपणे खाली पाडता येईल किंवा शक्य तितके कमी नुकसान होईल अशाप्रकारे कोणतीही जागा फोडून आत शिरण्याची किंवा तिला आरपार भोक पाडण्याची अथवा ती पूर्णपणे खाली पाडण्याची व्यवस्था करता येईल :

परंतु, अशा कोणत्याही जागेच्या मालकाला किंवा यथास्थिति, भोगवटादाराला, या कारणामुळे झालेल्या नुकसानीच्या मर्यादेपर्यंत विहित करण्यात येईल अशा रीतीने वाजवी नुकसानभरपाई देण्यात येईल ;

(घ) * * * *

(ङ) पोलिसांचे सहाय्य नसेल तर, अग्निशमन कार्यास ज्यांचा अडथळा होऊ शकेल अशा जमावाला पांगवण्यासाठी जणू काही तो एखाद्या पोलीस ठाण्याचा प्रभारी अधिकारी असल्याप्रमाणे आणि असा जमाव बेकायदेशीर असल्याप्रमाणे, अधिकारांचा वापर करता येईल व अशा अधिकारांचा वापर करण्याच्या संबंधात, असा अधिकारी म्हणून तसेच स्वातंत्र्य व संरक्षण मिळण्यास हक्कदार असेल ;

(च) आग विझविण्याकरिता किंवा जीव वा मालमत्ता यांच्या सुरक्षेकरिता आवश्यक असल्याचे दिसून येईल अशा उपाययोजना हाती घेता येतील.

(२) आग लागल्याच्या प्रसंगी आपली कर्तव्ये यथोचितपणे पार पाडताना, अग्निशमन सेवेच्या कर्मचाऱ्यांकडून कोणत्याही जागांचे किंवा मालमत्तेचे झालेले कोणतेही नुकसान हे, आगीच्या विम्याच्या कोणत्याही विमापत्राच्या अर्थातर्गत, आगीमुळे झालेले नुकसान असल्याचे मानण्यात येईल.

२८. * * * *

सहाय्याकरिता करार करण्याचा संचालकाचा किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याचा किंवा अग्निशमन अधिकाऱ्याचा अधिकार. २९. कलम २६ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, संचालकास, किंवा कोणत्याही प्राधिकरणाच्या मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यास किंवा प्राधिकरणाने प्राधिकृत केलेल्या अन्य कोणत्याही अग्निशमन अधिकाऱ्यास, जी, अग्निशमनाच्या प्रयोजनासाठी कर्मचारीवर्ग किंवा साधनसामग्री बाळगते व कामी लावते किंवा या दोन्ही गोष्टी करते, अशा कोणत्याही व्यक्तीकडून, हा अधिनियम लागू असेल अशा कोणत्याही क्षेत्रांमध्ये लागलेल्या आगीचा सामना करण्याच्या प्रयोजनाकरिता सुनिश्चितपणे सहाय्य मिळावे यासाठी, विहित करण्यात येईल अशा अटीवर, तिच्याशी करार करता येईल.

३०. ते ३२. * * * *

अपील दाखल करण्याची कार्यपद्धती. ३३. (क) (एक) कलम ३२ चे पोट-कलम (१) चे खंड (क) व (ख) खालील अपील, नोटीस बजावल्याच्या दिनांकापासून किंवा अर्जदारास नकार कळविल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत दाखल केले नसेल तर,

(दोन) कलम ३२, पोट-कलम (१), खंड (क) खालील अपील, आकारणीची नोटीस प्राप्त झाल्यानंतर, पंचेचाळीस दिवसांच्या आत, दाखल केले नसेल तर :

कलम ३२ खालील कोणतेही अपील, विचारार्थ स्वीकारण्यात येणार नाही :

परंतु, उक्त कालावधीत अपील दाखल न करण्यास अर्जदारास पुरेसे कारण होते याबद्दल अशा प्रकारे पद निर्देशित केलेल्या अधिकाऱ्यांची, खात्री पटली तर, उपरोक्तप्रमाणे, पंधरा दिवसांचा किंवा यथास्थिति, पंचेचाळीस दिवसांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर, करण्यात आलेले अपील अशा अधिकाऱ्यास दाखल करून घेता येईल,

(ख) * * * *

३४. ते ५०. * * * *

अनुसूची— एक

[कलम ३ (एक) पहा]

आग प्रतिबंधक यंत्रणा बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक						यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब	स्वयंचालित तुधार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम् इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	
(क)	निवासी इमारती (क) लॉजिंग किंवा भाड्याने देता येतील अशी घरे (क-१) (टीप १ पहा)													
१	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेले (एक) १५ खोल्यांपर्यंत	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५००० (टीप ३ पहा)	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही.
	(दोन) १५ पेक्षा अधिक व ३० खोल्यांपर्यंत.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही	१०० (४५०) (टीप ४ पहा)
	(तीन) ३० खोल्यांपेक्षा अधिक खोल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१०,००० (१५,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही	१००
(ख)	एक किंवा दोन कुटुंबांचे खाजगी राहते घर (क-२) (टीप १ पहा) शयनगृहे (क-३) सदनिकागृहे (क-४) (टीप ६ पहा)													

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक						यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब	स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम् इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम् इतका दाब
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही	४५०
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु ३५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक (टीप ७ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	२५,०००	आवश्यक नाही	९००
(३)	३५ मीटरपेक्षा अधिक परंतु ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ आणि टीप ८ पहा)	आवश्यक (टीप ७ पहा)	आवश्यक	५०,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	९००	आवश्यक नाही
(४)	४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच असलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक (टीप ८ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	१,२००	आवश्यक नाही
(ग)	हॉटेले (क-५)													
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली.													
	(एक) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौ. मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके व्यापलेले क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही	४५० (९००) (टीप ४ पहा)
	(दोन) प्रत्येक मजल्यावर १,००० चौ. मीटरपेक्षा अधिक व्यापलेले क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप ९ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक (टीप १० व टीप ११ पहा)	आवश्यक	आवश्यक (टीप ११ पहा)	१,००,०००	१,००,०००	१८००	आवश्यक नाही.
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक (टीप १० पहा)	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	२०,०००	२२५०	आवश्यक नाही.

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक						यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब	स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम् इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम् इतका दाब
(३)	३० मीटरपेक्षा अधिक उंच असलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक (टीप १० पहा)	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	२०,०००	२८५०	आवश्यक नाही.
(घ)	हॉटेल (तारंकित) (क-६)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक (टीप १० पहा)	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	२०,०००	२८५०	आवश्यक नाही.
	शैक्षणिक इमारती (ख)													
	(टीप १२ पहा)													
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली.													
	(एक) तळमजला अधिक एक मजला.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,००० (टीप ३ पहा)	आवश्यक नाही.	४५०
	(दोन) तळमजला अधिक दोन मजले.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१०,००० (१५,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५० (९००) (टीप ४ पहा)
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु ३० मीटरपेक्षा	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	२५,०००	आवश्यक नाही.	९००
	संस्थेच्या इमारती (ग) (टीप १२ पहा)													
(क)	रुग्णालये, आरोग्यधाम व शुश्रूषालये (ग-१)													
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या													
	(एक) १००० चौ. मीटरपेक्षा कमी भूखंड एवढे क्षेत्र असलेल्या, खाटा नसलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	२५०० (५०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.

अनु-क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक						यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब	स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम ^३ इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम ^३ इतका दाब
	तळमजला अधिक एक मजल्यापर्यंत.													
	(दोन) १,००० चौ. मीटरपेक्षा अधिक भूखंड एवढे क्षेत्र असलेल्या, खाटा असलेल्या तळमजला अधिक एक मजल्यापर्यंतच्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५० (१००) (टीप ४ पहा)
	(तीन) खाटा नसलेल्या व दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५०
	(चार) खाटा असलेल्या व दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	५०,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	१,६२०	आवश्यक नाही.
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
(३)	२४ मीटर जास्त आणि ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
“(४)”	३० मीटर पेक्षा जास्त आणि ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	३०,०००	२,४००	आवश्यक नाही.
(५)	४५ मीटर पेक्षा अधिक उंच असलेल्या	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,००० + ४५ मीटर पेक्षा अधिक ५,००० प्रति ५ मीटर	३०,००० + ४५ मीटर पेक्षा अधिक ५,००० प्रति ५ मीटर	२,४०० + ४५ मीटर पेक्षा अधिक १,००० प्रति ५ मीटर	आवश्यक नाही.”;

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक						यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब	स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम् इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम् इतका दाब
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.													
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१०,००० (१५,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५० (९००) (टीप ४ पहा)
	(दोन) ३०० व्यक्तीहून अधिक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१०,००० (१५,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५० (९००) (टीप ४ पहा)
(२)	१० मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	५०,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	१,६२०	आवश्यक नाही.
(३)	१५ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
(४)	२४ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
	व्यावसायिक इमारती (ड)													
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	२५,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	९००	४५० (९००) (टीप ४ पहा)
(२)	१० मीटरपेक्षा उंच परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	७५,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	१,६२०	आवश्यक नाही.

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक						यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब	स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम् ^३ इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम् ^३ इतका दाब
(३)	१५ मीटरपेक्षा उंच आणि २४ मीटरपेक्षा उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
(४)	२४ मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	१०,०००	२,२५०	आवश्यक नाही.
	वाणिज्यिक इमारती (च)													
	(क) च-१ आणि च-२ (टीप १२ पहा)													
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.													
	(एक) ५०० चौ. ^२ मीटरपेक्षा अधिक नाही एवढ्या एकूण व्यापलेल्या क्षेत्रासह तळ मजला अधिक एक मजला.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	२५,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	४५० (९००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला आणि ५०० चौ. ^२ मीटरपेक्षा अधिक इतके व्यापलेले क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	५०,०००	२५,०००	९००	आवश्यक नाही.
	(तीन) तळ मजला अधिक एकापेक्षा अधिक मजले.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	५०,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	९००	आवश्यक नाही.

अनु-क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक						यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब	स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम ^३ इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम ^३ इतका दाब
(२)	१५ मीटरपेक्षा उंच परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
(३)	२४ मीटरपेक्षा उंच परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	१०,०००	२२५०	आवश्यक नाही.
(ख)	भुयारी व्यापारी संकुल (च-३) (टीप १३ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	१०,०००	२२५०	आवश्यक नाही.
	औद्योगिक इमारती (छ) (टीप १४ पहा)													
(क)	कमी धोका (छ-१) (टीप १५ पहा) १८ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.													
	(एक) ५० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
	(दोन) ५० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि १०० चौ.मी. इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,०००	आवश्यक नाही.	४५०
	(तीन) १०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि २०० चौ.मीटर इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	७,५००	आवश्यक नाही.	४५०

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक						यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब	स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम् इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम् इतका दाब
	(चार) २०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि ४०० चौ.मीटर पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१०,०००	आवश्यक नाही.	४५०
	(पाच) ४०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	२०,००० (३०,०००) (टीप ४ पहा)	५,०००	आवश्यक नाही.	४५० (९००) (टीप ४ पहा)
	(ख) मध्यम धोका (छ-२) (टीप १४ पहा)													
(१)	१८ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.													
	(एक) १०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,०००	आवश्यक नाही.	४५०
	(दोन) १०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त व २५० चौ. मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५०,०००	५,०००	९००	आवश्यक नाही.
	(तीन) २५० चौ. मीटरपेक्षा जास्त व ५०० चौ. मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	५,०००	१,६२०	आवश्यक नाही.
	(चार) ५०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	५,०००	१,६२०	आवश्यक नाही.
	(ग) जास्त धोका (ग-३) (टीप १६ पहा)													

अनु-क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक						यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब	स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम ^३ इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम ^३ इतका दाब
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.													
	(एक) ५० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,०००	आवश्यक नाही.	४५०
	(दोन) ५० चौ.मीटरपेक्षा जास्त व १५० चौ.मीटर-पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	५०,०००	५,०००	९००	४५०
	(तीन) १५० चौ.मीटरपेक्षा जास्त आणि ३०० चौ.मीटर-पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	५,०००	१,६२०	४५०
	(चार) ३०० चौ.मीटरपेक्षा जास्त आणि ५०० चौ.मीटर-पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,२५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
	(पाच) ५०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	आवश्यक नाही.	२,२५०	आवश्यक नाही.
	साठवण इमारती (ज) (टीप १७ पहा)													
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.													
	(एक) एक मजली इमारत	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	१,५०,०००	१५,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	२,२५,०००	२०,०००	२,२५०	आवश्यक नाही.
(३)	(तीन) तळ मजला अधिक एकापेक्षा जास्त मजले.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	१,००,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.

अनु-क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक						यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब	स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम ^३ इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम ^३ इतका दाब
	धोकादायक इमारती (झ) (टीप १७ पहा)													
	१५ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.													
(१)	(एक) एक मजली इमारत	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	कमीत कमी ४ एच ची अग्निशामन यंत्रणा आवश्यक.	आवश्यक नाही.	(टीप १८ पहा)	आवश्यक नाही.
	(दोन) एकपेक्षा अधिक मजले असलेली परंतु १५ मिटरहून अधिक उंच नसलेली इमारत.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	वरीलप्रमाणे	५०,०००	(टीप १८ पहा)	१००

आ = आवश्यक

आना = आवश्यक नाही.

टिपा.—

१. १५ मीटर उंचीवरील इमारतीस क-१ व क-२ भोगवट्याकरिता परवानगी असणार नाही.
२. तळघर २०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असेल तर, तळघरात बसविणे आवश्यक आहे.
३. तळघर २०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असेल तर, तरतूद करणे आवश्यक आहे.
४. तळघर २०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असेल तर, कंसात दिलेले मूल्य लागू होईल.
५. दोन मजल्यांपेक्षा अधिक इमारतीकरिता तरतूद करणे आवश्यक आहे.
६. ६० मीटर उंचीवरील इमारतीस क-३ व क-४ भोगवट्याकरिता परवानगी असणार नाही.
७. २४ मीटरवरील उंचीच्या इमारतीकरिता तरतूद करणे आवश्यक आहे.
८. तळघरात बसवणे. तरतूद करण्यात आलेल्या तळघराचा वापर कार पार्किंगसाठी करण्यात आला असेल व त्याचे क्षेत्र ७५० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असेल तर, तुषार यंत्रणेचा भूमिगत टाकीतून तसेच गच्चीवरील टाकीतून पाणी पुरवठा करण्यात येईल.

९. एक मजल्यापेक्षा अधिक इमारतींकरिता तरतूद करणे आवश्यक आहे.
१०. संपूर्ण इमारतीत बसविण्यात येईल.
११. इमारतीला तुषारयंत्रणेद्वारे पाणी पुरवठा करण्याची तरतूद नसेल तर, आपोआप तपास लावणाऱ्या आणि धोक्याच्या सूचना यंत्रणेची तरतूद करणे आवश्यक आहे.
१२. ३० मीटर उंचीवरील इमारतींना गट ख, गट ग-२, गट ग-३, गट घ, व गट ङ भोगवट्याकरिता परवानगी देण्यात येऊ नये.
- “१२क. ३० मीटरपेक्षा जास्त परंतु, ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या इमारतीस, गट ग-१ भोगवट्याकरिता परवानगी देता येईल. मात्र त्या इमारतीने अशा भोगवट्याच्या संबंधात, राष्ट्रीय आग सुरक्षा संघीय संस्था (यू.एस.ए) यांनी वेळोवेळी निर्धारित केलेल्या निकषांची पूर्तता व त्यांचे अनुपालन केले पाहिजे.
- १२ख. ४५ मीटरपेक्षा उंच असलेल्या इमारतीस, गट क-१ भोगवट्याकरिता कलम ३ च्या पोट-कलम (२क) द्वारे तरतूद केलेल्या रीतीने परवानगी देता येईल. मात्र, त्या इमारतीने अशा भोगवट्याच्या संबंधात राष्ट्रीय आग सुरक्षा संघीय संस्था (यू.एस.ए) यांनी वेळोवेळी निर्धारित केलेल्या निकषांची पूर्तता व त्यांचे अनुपालन केले पाहिजे.
१३. सर्व भुयारी व्यापारी क्षेत्रे संपूर्णपणे वातानुकूलित असावीत.
१४. गट छ च्या औद्योगिक इमारतींकरिता या तक्त्यामध्ये दिलेल्या आवश्यकता या लघु उद्योग युनिटांकरिता असतील, इतर उद्योगांकरिता, संबंधित भारतीय मानकांच्या आधारे तसेच स्थानिक अग्निशमन प्राधिकाऱ्यांशी विचारविनिमय करून आवश्यकता निश्चित करण्यात येतील.
१५. १८ मीटर उंचीवरील इमारतींना जी-१ व जी-२ भोगवट्याकरिता परवानगी देण्यात येऊ नये.
१६. १५ मीटर उंचीवरील इमारतींना जी-३ भोगवट्याकरिता परवानगी देण्यात येऊ नये.
१७. १५ मीटर उंचीवरील इमारतींना गट-ज व गट-ज भोगवट्याकरिता परवानगी देण्यात येऊ नये.
१८. पंपाची क्षमता ही इमारतीच्या व्याप्त क्षेत्रावर आधारित असेल आणि जी-३ भोगवट्याकरिता या तक्त्यामध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे असेल.

अनुसूची—दोन

[कलम ३(१) स्पष्टीकरण व कलम ११(१) पहा]

महानगरपालिकांकरिता अग्निशमन सेवा फीची रचना

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)		(७)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
	निवासी इमारती (क)										
(क)	लॉजिंग किंवा भाड्याने देता येतील अशी घरे (क-१)										
	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या										
	(एक) १५ खोल्यांपर्यंत	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(दोन) १५ पेक्षा अधिक व ३० खोल्यांपर्यंत.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
	(तीन) ३० खोल्यांपेक्षा अधिक	१०.००	५०,०००.००	८.००	३५,०००.००	७.००	३०,०००.००	६.००	२०,०००.००	५.००	२५,०००.००
(ख)	वैशिमका (क-४)										
(१)	१५ ते २४ मीटर उंचीच्या	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
(२)	२४ मीटर व त्यावरील परंतु ३५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	७.००	४०,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२०,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
(३)	३५ मीटरपेक्षा अधिक परंतु ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	१०.००	६०,०००.००	८.००	५०,०००.००	७.००	३५,०००.००	बांधकामास अनुमती नाही.		बांधकामास अनुमती नाही.	
(४)	४५ मीटरपेक्षा अधिक उंचीच्या	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००	१०.००	५०,०००.००	अनुमती नाही.		अनुमती नाही.	
(ग)	हॉटेले (क-५)										
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या										
	(एक) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(दोन) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक परंतु १००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)		(७)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
	(तीन) प्रत्येक मजल्यावर १,००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यावरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक नसलेल्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००	१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००
(३)	३० मीटर वरील उंचीच्या	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००	अनुमती नाही		अनुमती नाही	
(घ)	हॉटेले (तारारहित) (क-६)										
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या										
	(एक) त्रितारारहित हॉटेले	१५.००	१,००,०००.००	१४.००	९०,०००.००	१२.००	७५,०००.००	१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००
	(दोन) पंचतारारहित हॉटेले	२०.००	१,५०,०००.००	१८.००	१,२५,०००.००	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००	१०.००	५०,०००.००
	(तीन) सप्ततारारहित डीलक्स हॉटेले.	२५.००	२,००,०००.००	२२.००	१,४०,०००.००	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
(२)	१५ मीटर व त्यावरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंची नसलेल्या.	३०.००	३,००,०००.००	२८.००	२,५०,०००.००	२५.००	२,००,०००.००	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,००,०००.००
(३)	३० मीटरपेक्षा अधिक उंचीच्या	५०.००	४,००,०००.००	३५.००	३,००,०००.००	३०.००	२,५०,०००.००	अनुमती नाही		अनुमती नाही	
	शैक्षणिक इमारती (ख)										
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या										
	(एक) तळमजला अधिक एक मजल्याच्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(दोन) तळमजला अधिक दोन मजल्यांच्या.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
(२)	१५ मीटर व त्यावरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक नाही इतक्या उंचीच्या.	१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)		(७)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
	संस्थेच्या इमारती (ग)										
(क)	रुग्णालये, आरोग्यधाम व शुश्रूषागृहे (ग-१)										
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या										
	(एक) १,००० चौरस मीटर पेक्षा कमी भूखंड क्षेत्राच्या, तळमजला अधिक एक मजला असलेल्या व खाटा नसलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(दोन) १,००० चौरस मीटरपेक्षा कमी भूखंड क्षेत्राच्या, तळमजला अधिक एक मजला असणाऱ्या व खाटा असलेल्या.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
	(तीन) दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेल्या व खाटा नसलेल्या.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००
	(चार) दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेल्या व खाटा असलेल्या.	९.००	४५,०००.००	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००
(२)	१५ मीटर व त्यावरील उंचीच्या परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१०.००	७५,०००.००	९.००	४५,०००.००	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
(३)	२४ मीटरपेक्षा अधिक आणि ३० मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	६०,०००.००	१०.००	५०,०००.००	अनुमती नाही		अनुमती नाही	
"(४)	३० मीटर पेक्षा जास्त आणि ४५ मीटर पेक्षा अधिक उंच नसलेल्या	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००	६.००	३०,०००	५.००	१५,००
(५)	४५ मीटर पेक्षा अधिक उंच असलेल्या	२५.००	२,००,०००.००	१८.००	१,२०,०००.००	१५.००	९०,०००.००	७.००	४०,०००.००	६.००	२०,०००.००";

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)		(७)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(ख)	अभिरक्षार्थ (ग-२) व शिक्षार्थ व प्लेन्टल (ग-३)										
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या										
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(दोन) ३०० व्यक्तीपेक्षा अधिक	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
(२)	१० मीटर व त्यावरील परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००
(३)	१५ मीटर व त्यावरील परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१०.००	५०,०००.००	९.००	४५,०००.००	६.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००
(४)	२४ मीटर व त्यावरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	६०,०००.००	१०.००	५०,०००.००	अनुमती नाही		अनुमती नाही	
	समाजमंदिरे (घ) (घ-१ ते घ-५)										
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंचीची										
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	२०,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(दोन) ३०० व्यक्तीपेक्षा अधिक	६.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
(२)	१० मीटरवरील परंतु १५ मीटर पेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००
(३)	१५ मीटरवरील परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१०.००	७५,०००.००	९.००	५०,०००.००	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००
(४)	२४ मीटरवरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००	१०.००	५०,०००.००	अनुमती नाही		अनुमती नाही	

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)		(७)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
	व्यावसायिक इमारती (ड)										
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००	३.००	२५,०००.००	२.००	२०,०००.००	१.००	१५,०००.००
(२)	१० मीटरवरील परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	७.००	५०,०००.००	६.००	४०,०००.००	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००	३.००	२५,०००.००
(३)	१५ मीटरवरील व २४ मीटरपर्यंत उंचीच्या.	१०.००	१,००,०००.००	८.००	७५,०००.००	७.००	५०,०००.००	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००
(४)	२४ मीटरवरील उंचीच्या	१५.००	१,५०,०००.००	१०.००	१,००,०००.००	१०.००	७५,०००.००	अनुमती नाही		अनुमती नाही	
	वाणिज्यिक इमारती (च)										
	च-१ आणि च-२										
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या										
	(एक) तळ मजला अधिक एक मजल्याच्या, ५०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजल्याच्या आणि ५०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
	(तीन) तळ मजला अधिक एक मजला यापेक्षा अधिक मजल्यांच्या.	८.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००
(२)	१५ मीटरपेक्षा उंच परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१०.००	१,००,०००.००	९.००	७५,०००.००	८.००	५०,०००.००	७.००	३५,०००.००	५.००	२५,०००.००
(३)	२४ मीटरवरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१५.००	१,३०,०००.००	१२.००	१,००,०००.००	१०.००	७५,०००.००	अनुमती नाही		अनुमती नाही	

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)		(७)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(ख)	भुयारी व्यापारी संकुल (च-३) औद्योगिक इमारती (छ)										
(क)	कमी धोक्याच्या (छ-१) १८ मीटर उंचीपर्यंतच्या.										
	(एक) ५० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(दोन) ५० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि १०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	७.००	४०,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
	(तीन) १०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि २०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१०.००	७५,०००.००	८.००	५०,०००.००	७.००	३५,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००
	(चार) २०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि ४०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००	१०.००	५०,०००.००	७.००	३५,०००.००	५.००	२५,०००.००
	(पाच) ४०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,२५,०००.००	१५.००	१,००,०००.००	१०.००	५०,०००.००	७.००	३५,०००.००
(ख)	मध्यम धोक्याच्या (छ-२)										
	१८ मीटर उंचीपर्यंतच्या.										
	(एक) १०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(दोन) १०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि २५० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	७.००	७५,०००.००	६.००	५०,०००.००	५.००	३५,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००
	(तीन) २५० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि ५०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१०.००	१,००,०००.००	८.००	७५,०००.००	७.००	५०,०००.००	५.००	३५,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(चार) ५०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	१५.००	१,५०,०००.००	१२.००	१,२५,०००.००	१०.००	१,००,०००.००	७.००	५०,०००.००	५.००	३५,०००.००

अनुक्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)		(७)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	फी प्रति चौरस मीटर रुपये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(ग)	अति धोक्याच्या (छ-३) (टोप (२) पहा)										
(१)	(क) १५ मीटर उंचीपर्यंतच्या										
	(एक) ५० चौरस मीटर एवढे क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००	३.००	२५,०००.००	२.००	२०,०००.००	१.००	१५,०००.००
	(दोन) ५० चौरस मीटरपेक्षा अधिक १५० चौरस मीटर-पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	७.००	४०,०००.००	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००
	(तीन) १५० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि ३०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१०.००	६०,०००.००	८.००	५०,०००.००	७.००	४०,०००.००	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००
	(चार) ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि ५०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००	१०.००	५०,०००.००	७.००	४०,०००.००	५.००	३५,०००.००
	(पाच) ५०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	२०.००	२,००,०००.००	१५.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,००,०००.००	१०.००	७५,०००.००	७.००	५०,०००.००
(ख)	धोकादायक वायू व पेट्रोलियम पदार्थ वाहून नेणारे क्षेत्रपार (Cross country) नळ मार्ग.	२०.०० प्रति मीटर	२,००,०००.००	१५.०० प्रति मीटर	१,५०,०००.००	१५.०० प्रति मीटर	१,००,०००.००	१०.०० प्रति मीटर	७५,०००.००	७.०० प्रति मीटर	५०,०००.००
	गोदामे (ज)										
(१)	१५ मीटर उंचीपर्यंतची										
	(एक) एक मजली इमारत	१०.००	३०,०००.००	८.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००	५.००	१५,०००.००	३.००	१०,०००.००
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला.	१५.००	४०,०००.००	१२.००	३०,०००.००	१०.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००	५.००	१५,०००.००
(२)	तळ मजला अधिक एकाहून अधिक मजले.	२०.००	५०,०००.००	१८.००	४०,०००.००	१५.००	३५,०००.००	१०.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००
	धोकादायक इमारती (झ)										
(१)	१५ मीटर उंचीपर्यंतच्या										
	(एक) एक मजली इमारत	१५.००	३५,०००.००	१२.००	३०,०००.००	१०.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००	५.००	१५,०००.००
	(दोन) एक मजल्यापेक्षा अधिक मजल्यांची इमारत परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नाही अशी इमारत.	२०.००	५०,०००.००	१८.००	४०,०००.००	१५.००	३५,०००.००	१०.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००

भाग—दोन

नगरपरिषदांकरिता अग्निशमन सेवा फीची रचना

अनु-क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ३ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
	निवासी इमारती (क) (क) लॉजिंग किंवा भाड्याने देता येणाऱ्या खोल्या असलेली १५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली घरे (क-१).								
	(एक) १५ खोल्यांपर्यंत	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) १५ खोल्यापेक्षा अधिक व ३० खोल्यांपर्यंत.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
	(तीन) ३० खोल्यांपेक्षा अधिक असलेली.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(ख) वेष्टिमका (क-४)								
(१)	१५ मीटर ते २४ मीटरपर्यंत उंच असलेली.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु ३५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही.
(३)	३५ मीटरपेक्षा जास्त परंतु ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(४)	४५ मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेली.	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
	(ग) हॉटेले (क-५)								
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली.								

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ३ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
	(एक) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेले.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक परंतु १,००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेले.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
	(तीन) प्रत्येक मजल्यावर १,००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेले.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक नसलेली.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(३)	३० मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेली.	६.००	३५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(घ)	हॉटेले (तारांकित) (क-६)								
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली.								
	(एक) तीन तारांकित हॉटेले	८.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००	६.००	१५,०००.००	५.००	१०,०००.००
	(दोन) पंचतारांकित हॉटेले	१०.००	३०,०००.००	८.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००	६.००	१५,०००.००
	(तीन) सप्ततारांकित डिलक्स हॉटेले.	१२.००	४०,०००.००	१०.००	३०,०००.००	८.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंची नसलेली.	१५.००	५०,०००.००	१२.००	४०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ३ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(३)	३० मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेली.	२०.००	७५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
	शैक्षणिक इमारती (ख)								
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.								
	(एक) तळमजला अधिक एक मजला.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) तळमजला अधिक दोन मजले.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
	संस्थात्मक (संस्थेच्या) इमारती (ग)								
	(क) रुग्णालये, आरोग्यधाम व शुश्रूषालये (ग-१).								
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.								
	(एक) १,००० चौ. मीटरपेक्षा कमी भूखंड क्षेत्र असलेल्या व खाटा नसलेल्या तळमजला अधिक एक मजल्यापर्यंत.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) १,००० चौ. मीटरपेक्षा जास्त भूखंड क्षेत्र असलेल्या व खाटा असलेल्या तळमजला अधिक एक मजल्यापर्यंतच्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ३ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
	(तीन) खाटा नसलेल्या व दोन मजल्यांपेक्षा जास्त मजले असलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(चार) खाटा असलेल्या व दोन मजल्यांपेक्षा जास्त मजले असलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(३)	२४ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	७.००	४०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
“(४)	३० मीटर पेक्षा जास्त आणि ४५ मीटर पेक्षा अधिक उंच नसलेल्या	१०.००	५०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(५)	४५ मीटर पेक्षा अधिक उंच असलेल्या	१५.००	७५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही.”
(ख)	अभिरक्षार्थ (custodial) (ग-२) व शिक्षार्थ व प्लेन्टल (Plental) (ग-३)								
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.								
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) ३०० व्यक्तीपेक्षा अधिक	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
(२)	१० मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ३ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(३)	१५ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(४)	२४ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	६.००	३५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
	समाजमंदिर (Assembly Buildings) (घ) (घ-१ ते घ-५)								
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या. (एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) ३०० व्यक्तीपेक्षा अधिक	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
(२)	१० मीटरपेक्षा जास्त परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
(३)	१५ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(४)	२४ मीटरपेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	६.००	३५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
	व्यावसायिक इमारती (ङ)								
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.	१.००	१०,०००.००	०.७५	८,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ३ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(२)	१० मीटरपेक्षा जास्त परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
(३)	१५ मीटरपेक्षा जास्त आणि २४ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.	४.००	३०,०००.००	३.००	२०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(४)	२४ मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेल्या.	५.००	४०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(क)	वाणिज्यिक इमारती (च) च-१ आणि च-२								
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.								
	(एक) तळ मजला अधिक एक मजला असलेल्या व एकूण ५०० चौ. मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला असलेल्या आणि ५०० चौ. मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
	(तीन) तळ मजला अधिक एक मजल्यापेक्षा अधिक मजले असलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
(२)	१५ मीटरपेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ३ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(३)	२४ मीटरपेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	६.००	३५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
	(ख) भुयारी व्यापारी संकुल (च-३). औद्योगिक इमारती (छ) (क) कमी धोका असलेल्या (छ-१).								
(१)	१८ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.								
	(एक) ५० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) ५० चौ. मीटरपेक्षा जास्त व १०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
	(तीन) १०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि २०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(चार) २०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि ४०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००
	(पाच) ४०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त क्षेत्र व्यापलेल्या.	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००
	(ख) मध्यम धोका असलेल्या (छ-२)								
(१)	१८ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.								

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ३ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
	(एक) १०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) १०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि २५० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
	(तीन) २५० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि ५०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(चार) ५०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००
	(ग) जास्त धोका असलेल्या (छ-३) [टीप (२) पहा]								
(१)	(क) १५ मीटरपेक्षा उंच असलेल्या.								
	(एक) ५० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) ५० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि १५० चौ. मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
	(तीन) १५० चौरस मीटरपेक्षा जास्त आणि ३०० चौ. मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(चार) ३०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि ५०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००
	(पाच) ५०० चौ. मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ३ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(ख)	धोकादायक वायू व पेट्रोलियम पदार्थ वाहून नेणारे क्षेत्रपार (Cross country) नळ मार्ग.	प्रति मीटर ६.००	३५,०००.००	प्रति मीटर ५.००	३०,०००.००	प्रति मीटर ४.००	२५,०००.००	प्रति मीटर ३.००	२०,०००.००
	कोठाराच्या (साठवणीच्या) इमारती (ज.)								
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या								
	(एक) एक मजली इमारत	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला असलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
(२)	तळ मजला अधिक एक मजल्यापेक्षा जास्त मजले असलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	धोकादायक इमारती (झ)								
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या								
	(एक) एक मजली इमारत	२.००	८,०००.००	१.००	७,०००.००	०.७५	६,०००.००	०.५०	५,०००.००
	(दोन) एक मजल्यापेक्षा अधिक मजले असलेली परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली इमारत.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००

भाग—तीन
विशेष नियोजन प्राधिकरणे आणि विशेष नियोजन प्राधिकरणे व नगरपालिका यांच्या हद्दीबाहेरील
इतर क्षेत्रे यांसाठी अग्निशमन सेवा फीची रचना

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे		विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
	निवासी इमारती (क)				
(क)	लॉजिंग किंवा भाड्याने देता येतील अशी घरे (क-१)				
	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली (एक) १५ खोल्यांपर्यंत	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) १५ पेक्षा जास्त आणि ३० खोल्यांपर्यंत असलेली.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) ३० खोल्यांपेक्षा अधिक असलेली.	१०.००	५०,०००.००	८.००	३५,०००.००
(ख)	वेश्मिका (घरे) (क-४)				
(१)	१५ ते २४ मीटरपर्यंत उंच असलेली	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु ३५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	७.००	४०,०००.००	६.००	३०,०००.००
(३)	३५ मीटरपेक्षा जास्त परंतु ४५ मीटर- पेक्षा अधिक उंच नसलेली.	१०.००	६०,०००.००	८.००	५०,०००.००
(४)	४५ मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेली.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
(ग)	हॉटेले (क-५)				
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली (एक) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेली.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे		विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
	(दोन) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा जास्त परंतु १००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेली.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) प्रत्येक मजल्यावर १,००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेली.	१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा अधिक परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
(३)	३० मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेली	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,००,०००.००
(घ)	हॉटेले (तारांकित) (क-६)				
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली (एक) तीन तारांकित हॉटेले	१५.००	१,००,०००.००	१४.००	९०,०००.००
	(दोन) पंचतारांकित हॉटेले	२०.००	१,५०,०००.००	१८.००	१,२५,०००.००
	(तीन) सप्त तारांकित डिलक्स हॉटेले	२५.००	२,००,०००.००	२२.००	१,४०,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	३०.००	३,००,०००.००	२८.००	२,५०,०००.००
(३)	३० मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेली	५०.००	४,००,०००.००	३५.००	३,००,०००.००
(१)	शैक्षणिक इमारती (ख)				
	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली				
	(एक) तळमजला अधिक एक मजला असलेली.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) तळमजला अधिक दोन मजले असलेली.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे		विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००
(क)	संस्थात्मक (संस्थेच्या) इमारती (ग)				
(१)	रुग्णालये, आरोग्यधाम व शुश्रूषागृहे (ग-१)				
	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली				
	(एक) १००० चौरस मीटरपेक्षा कमी भूखंड क्षेत्र असलेली तळमजला अधिक एक मजला असलेली व खाटा नसलेली.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) १,००० चौरस मीटरपेक्षा जास्त भूखंड क्षेत्र असलेली, खाटा असलेली, तळमजला अधिक एक मजला असलेली.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) खाटा नसलेली व दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेली.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००
	(चार) खाटा असलेली व दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेली.	९.००	४५,०००.००	८.००	४०,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	१०.००	७५,०००.००	९.००	४५,०००.००
(३)	२४ मीटरहून अधिक आणि ३० मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	६०,०००.००
(४)	३० मीटरपेक्षा जास्त आणि ४५ मीटर पेक्षा अधिक उंच नसलेली.	१७.००	१,५०,०००.००	१४.००	८०,०००.००
(५)	४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच असलेली	२०.००	२,००,०००.००	१६.००	१,००,०००.००
(ख)	अभिरक्षणार्थ (सी-२) आणि शिक्षार्थ व प्लॅटल (सी-३)				
(१)	१० मीटरहून कमी उंची असलेली				
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) ३०० पेक्षा अधिक व्यक्तीसाठी	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे		विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
(२)	१० मीटर आणि त्याहून अधिक परंतु १५ मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००
(३)	१५ मीटर आणि त्याहून अधिक परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१०.००	५०,०००.००	९.००	४५,०००.००
(४)	२४ मीटर आणि त्याहून अधिक परंतु ३० मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	६०,०००.००
	समाजमंदिर (घ) (घ-१ ते घ-५)				
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंची असलेली				
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) ३०० हून अधिक व्यक्तींसाठी	६.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
(२)	१० मीटरहून अधिक परंतु १५ मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००
(३)	१५ मीटर व त्याहून अधिक परंतु २४ मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१०.००	७५,०००.००	९.००	५०,०००.००
(४)	२४ मीटरहून अधिक परंतु ३० मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
	व्यावसायिक इमारती (ङ)				
(१)	१० मीटरहून कमी उंची असलेली	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००
(२)	१० मीटरहून अधिक परंतु १५ मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	७.००	५०,०००.००	६.००	४०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे		विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
(३)	१५ मीटरहून अधिक आणि २४ मीटरपर्यंत उंची असलेली.	१०.००	१,००,०००.००	८.००	७५,०००.००
(४)	२४ मीटरहून अधिक उंची असलेली	१५.००	१,५०,०००.००	१०.००	१,००,०००.००
(क)	वाणिज्यिक इमारती (च)				
(१)	च-१ आणि च-२ १५ मीटरहून कमी उंची असलेली				
	(एक) ५०० चौरस मीटरहून अधिक नाही एवढे एकूण व्याप्त क्षेत्र असलेली, तळ मजला अधिक एक मजला.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) ५०० चौरस मीटरहून अधिक व्याप्त क्षेत्र असलेली, तळ मजला अधिक एक मजला.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) तळ मजला अधिक एक मजला	८.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००
(२)	१५ मीटरहून अधिक परंतु २४ मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१०.००	१,००,०००.००	९.००	७५,०००.००
(३)	२४ मीटरहून अधिक परंतु ३० मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१५.००	१,५०,०००.००	१२.००	१,००,०००.००
(ख)	भुयारी व्यापारी संकुल (च-३) औद्योगिक इमारती (छ)				
(क)	कमी धोका असलेल्या इमारती(छ-१) (१) १८ मीटरपर्यंत उंची असलेली.				
	(एक) ५० चौरस मीटरपर्यंत व्याप्त क्षेत्र.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) ५० चौरस मीटरहून अधिक आणि १०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	७.००	४०,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) १०० चौरस मीटरहून अधिक आणि २०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	१०.००	७५,०००.००	८.००	५०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे		विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
	(चार) २०० चौरस मीटरहून अधिक आणि ४०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
	(पाच) ४०० चौरस मीटरहून अधिक असलेले व्याप्त क्षेत्र.	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,२५,०००.००
(ख)	मध्यम धोका असलेल्या इमारती (जी-२)				
(१)	१८ मीटरपर्यंत उंची असलेली				
	(एक) १०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) १०० चौरस मीटरहून अधिक आणि २५० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	७.००	७५,०००.००	६.००	५०,०००.००
	(तीन) २५० चौरस मीटरहून अधिक आणि ५०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	१०.००	१,००,०००.००	८.००	७५,०००.००
	(चार) ५०० चौरस मीटरहून अधिक व्याप्त क्षेत्र.	१५.००	१,५०,०००.००	१२.००	१,२५,०००.००
(ग)	अति धोका असलेल्या इमारती (छ-३)				
(१)	(क) १५ मीटरपर्यंत उंची असलेली				
	(एक) ५० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००
	(दोन) ५० चौरस मीटरहून अधिक आणि १५० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	७.००	४०,०००.००	६.००	३५,०००.००
	(तीन) १५० चौरस मीटरहून अधिक आणि ३०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	१०.००	६०,०००.००	८.००	५०,०००.००
	(चार) ३०० चौरस मीटरहून अधिक आणि ५०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
	(पाच) ५०० चौरस मीटरहून अधिक व्याप्त क्षेत्र.	२०.००	२,००,०००.००	१५.००	१,५०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे		विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
(ख)	धोकादायक वायू आणि पेट्रोलिअम पदार्थ वाहून नेणारे क्षेत्रपार (Cross country) नळ मार्ग.	२०.०० प्रति मीटर	२,००,०००.००	१५.०० प्रति मीटर	१,५०,०००.००
	कोठाराच्या (साठवणीच्या) इमारती (ज)				
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंची असलेली				
	(एक) एक मजली इमारत	१०.००	३०,०००.००	८.००	२५,०००.००
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला.	१५.००	४०,०००.००	१२.००	३०,०००.००
(२)	तळ मजला अधिक एक मजला यापेक्षा अधिक मजले असलेल्या.	२०.००	५०,०००.००	१८.००	४०,०००.००
	धोकादायक इमारती (जे)				
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंची असलेली				
	(एक) एक मजली इमारत	१५.००	३५,०००.००	१२.००	३०,०००.००
	(दोन) एक मजल्याहून अधिक मजल्यांची परंतु १५ मीटरहून अधिक उंच नसलेली इमारत.	२०.००	५०,०००.००	१८.००	४०,०००.००

टीप.—या अनुसूचीमध्ये,—

- (१) जेथे जेथे “ अनुमती नाही ” हा शब्दप्रयोग आला असेल तेथे तेथे तो असे सूचित करतो की, संबंधित क्षेत्रांत अशा प्रकारची इमारत बांधण्यास अनुमती देण्यात आलेली नाही.
- (२) “ अति धोकादायक ” इमारतींमध्ये पेट्रोल पंप, गॅस स्टेशन आणि इतर धोकादायक इमारतींचा समावेश होते.
- (३) “ प्रति चौरस मीटर ” या शब्दप्रयोगाचा संबंध बांधीव क्षेत्राच्या चौरस मीटरशी असेल.

[सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक १०.]

[महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना
अधिनियम, २००६ यात आणखी सुधारणा करण्याकरिता
विधेयक.]

[श्री. एकनाथ शिंदे,
मुख्यमंत्री.]

राजेन्द्र भागवत,
प्रधान सचिव,
महाराष्ट्र विधानसभा.